

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1664

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1664
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2019
1 maart 2019

[PHILIPS DOUBLET JR.] (DEN HAAG)
AAN [CHRISTIAAN HUYGENS (PARIJS)]
17 JANUARI 1664
6210A

Antwoord op een verloren gegane brief van Christiaan Huygens van 11 januari 1664.

Samenvatting: Doublet schrijft Christiaan over vernis voor schilderijen, alsmede allerlei nieuws uit Den Haag, onder meer de huwelijksperikelen van Daniël Gleser en Constantijn Huygens jr. Ook vraagt hij om prenten van het nieuwe ballet in Parijs (*Les amours déguisés* [Lully/Perigny&Benserade, première 13 februari 1664]).

Christiaan Huygens antwoordde waarschijnlijk met een brief van 8 februari 1664 (verloren, zie OC 5, nr. 1208, pp. 19-21).

Primaire bron: Amsterdam, Univ. Bibl., Hs. 27, map Aw, nr. 7: brief (dubbelvel, 15x20cm, abcd | -; autograaf)

Vroegere uitgave: OC 5, nr. 1205, pp. 14-16: volledig.

Namen: Ernst van Aylva; Hester Lucia van Aylva; Douwe van Aylva; David van Baerle; Justina van Baerle; David Becker; Sebastien Chièze; Adriaan van Cuyk (heer van Meteren); Jacoba van Erp (weduwe van Willem Bartolotti); Daniël Gleser; Helena van Troje (Cornelia van der Nisse); Constantijn Huygens jr.; Lodewijk XIV; Robert Nanteuil; Willem Frederik van Nassau Dietz; Willem Adriaan van Nassau Odijk; Cornelia van der Nisse; Catharina van Orléans; Ferdinand de Perponcher Sedlnitzky; Adriaan Pauw; Jan Pauw; Reinier Pauw; François de Plasse (burggraaf van Machaut); Susanna Rijckaert; Jan van Ruytenburg (heer van Vlaardingen); Israël Silvestre; Pieter Wassenaer Sterrenburg; Willem III.

Plaatsen: Amsterdam; Den Haag; Friesland; Holland; Utrecht.

Titels: *Les amours déguisés* (Lully/Perigny&Benserade 1664); *Le portrait du peintre* (Boursault 1663).

Glossarium: ballet (ballet).

Transcriptie

La Haye, le 17e Janvier 1664.

Je faisais dessein de vous demander des nouvelles du dernières feuillet de la Contre Critique justement lorsque je le receu dans vostre lettre de l'11e de ce mois.

N'y-auroit-il pas moyen d'avoir un de ces portraits de Nanteuil du Roy? Je l'imagine fort beau, pourveu qu'on ne voye pas trop peu de corps, car c'est l'ordinaire défaut, quand ils font les visages si grands, de prendre les planches trop petites.

Il faudra sçavoir l'invention du vernis quoyqu'il me semble qu'il ne soit guerre à l'usage de nous autres *liefhoppers*, qui gardent les tailles douces dans des livres. Mais pour quelque portrait dont on veut orner les chambres il doit estre fort bon. Je ne sçay s'il vous souvient qu'on se sert de tout temps icy d'une pareille invention de vernis sur des tailles douces et cartes géographiques qu'on trouve sur les kermesses et dans les maisons des paysans, et qui mesme est à l'espreuve de l'eau, mais jauniet un peu le papier. Peut-estre que c'est la mesme choses, et les François d'ordinaire font bien grand bruit de peu de chose, pourveu qu'elle leur soit nouvelle. | b |

Je vous prie, mandez-moy quelques choses de ces beaux ouvrages d'Israël du caroussel et du grand ballet, car sans doutte vous le voyez quelques fois. Je croy qu'ils doivent estre bientost achevez.

Je suis très-aisé que le cher Sébastien soit retrouvé, car je n'eusse pas voulu pour quoy que ce soit qu'il eust esté perdu. Luy avez-vous envoyé les boutons d'or que je vous ay adreez pour cet effet il y a quelque temps?

On ne parle d'autre chose icy que des affaires d'Odijck et Senisque, qui, ayant pris querelle ensemble il y a huit ou dix jours à la table de Monsieur le Prince sur le sujet de cette fatale Heileinde de Troye, qui cause tant d'alarmes. On leur envoya des gardes avant qu'ils eussent le loisir de rien entreprendre et les ont encore à présent. Les *Gecommitteerde Raeden*, comme c'est la coustume en pareilles rencontres, ordonnèrent le bon homme de Machaut et Monsieur de Sterrenburg pour les accommoder, mais ces Messieurs, après y avoir

travaillé cinq ou six jours en vain, ont esté obligez de remettre derechef l'affaire entre les main des | c | *Gecommitterde Raeden*, n'en pouvant pas venir à bout, de sorte qu'elle est à présent *aen 't Hoff van Hollant*.

Si cette affaire n'occupoit pas tant toutes les conversations comme elle fait, on parleroit aussi sans doute de Gleser, dont le mariage semble estre reculé plus qu'il n'a jamais esté. Le père de la belle, s'estant querellé avec son frère aîné, cet Alva, qui a tout le credit en Frise après le Prince Guillaume, sur le sujet du dit mariage dans un festin, tous deux estants saouls, l'oncle de la belle reprochant au père qu'il avoit tort d'avoir esté chercher jusque en Hollande un gendre, ou il y en avoit assez de personnes de condition et riche en Frise en dont la noblesse, *nota*, est beaucoup mieux averrée que de Gleser, sur quoy l'autre, répondant qu'il estoit assez sage pour pourvoir à la fille et ses affaires, luy jetta un grand verre de vin en mesme temps au visage, et l'autre, courant au buffet, recharge son frère d'un grand pot plein de vin sur la teste et en mesme temps furent séparés pour la reste de la compagnie. Cependant Gleser a une affaire sur le bras, et pert l'amitié de ce futur oncle qui devoit estre la base et le fondement de son avancement, | d | et de l'autre costé vindiquer sa noblesse accusée, pourquoy il a desjà envoyé et escrit icy à Monsieur Meteren, son tuteur.

La bonne femme Madame Bartelotti est trespasée. Le semaine passée, passant par Amsterdam pour aller à Utrecht, où j'avois des affaires, j'y fus pour faire le compliment de la part de toute le parentage, mais je m'aperceus bien d'abord qu'on s'en consolera aisement, ou bien on s'en estoit desjà consolé, quoyqu'elle ne fust pas encore enterrée alors.

Vous sçavez qu'on ne doute plus du mariage de cousin Davit Becker avec Justine van Baerle, quoyque l'oncle avec qui j'en ay parlé ne me l'ayt pas voulu avouer encore,

Nostre aîné continue encore tousjour *met Sant*, plus que jamais. *Men hiet hem hier door de wandeling in all de huijsen Oom* par excellence, à cause que chez Rijckers on dit à l'enfant de Nieuwerkerck, mesme en bonne compagnie: '*Reiniertje, waer is Oome?*' '*Geeft Oomen een kushantje,*' etcetera.'

Une autre personne qui fait grand bruit icy c'est Mademoiselle d'Orléans. *Schut Pauw* en Jan van Vlaeringen sont de ses principaux adorateurs parmi un grand nombre d'autres mesme de condition, ce qui fait enrager les filles de La Haye. Vlaeringen pourtant est le plus apparent.

Vertaling

Den Haag, 17 januari 1664.

Ik was van plan u nieuws te vragen over het laatste vel van de ¹contra-kritiek, toen ik het juist ontving met uw brief van de 11de van deze maand.

Is er geen manier om een van die portretten van [Robert] Nanteuil van de ²koning te bemachtigen? Ik stel mij voor dat het een heel mooi portret is, aangenomen dat men niet te weinig van het lichaam ziet, want het is de gewone fout om, wanneer de gezichten zo groot worden afgebeeld, de platen te klein te nemen.

Ik moet meer weten over de uitvinding van het vernis, al schijnt het mij dat het nauwelijks bruikbaar is voor ons ³amateurs, die de kopergravures in boeken bewaren. Maar voor een portret waarmee men de kamer wil verluchten moet het zeer goed zijn. Ik weet niet of u zich herinnert dat men zich hier steeds van een soortgelijk vernis bediende voor de kopergravures en de aardrijkskundige kaarten die men aantreft op kermissen en in de huizen van boeren, en welk soort vernis zelfs tegen water kan, al wordt het papier er een beetje geel van. Misschien is het hetzelfde, en maken de Fransen hun gebruikelijke ophef over iets gerings, wanneer het voor hen maar nieuw is.

Ik vraag u om mij iets te zenden van het fraaie werk van Israël [Silvestre] van de carroussel en het grote ³ballet want ongetwijfeld ziet u hem geregeld. Ik geloof dat ze spoedig klaar zullen zijn.

1. Edmes Boursault, *Le portrait du peintre, ou La contre-critique de L'escole des femmes* (Parijs: Jean Guignard le fils, 1663).

2. Lodewijk XIV.

3. Jean-Baptiste Lully (muziek, tekst van 'le Président de Périgny' en Isaac de Benserade), *Les amours déguisés*. Première: 29 januari 1664.

Het doet mij genoeg te vernemen dat de goede heer [Sebastien] Chièze weer is teruggevonden, want ik zou niet willen om wat dan ook dat hij zou zijn verdwenen. Heeft u hem de gouden knopen gestuurd die ik enige tijd geleden met die bedoeling naar u heb gezonden?

Men spreekt hier over niets anders dan de affaires van [Willem Adriaan] van [Nassau] Odijk en [Ferdinand de Perponcher de] Sedlnitzky, die acht of tien dagen geleden ruzie hebben gekregen aan de tafel van mijnheer de prins [van Oranje, Willem III.] over die fatale Helena van Troje [Cornelia van der Nisse], die zoveel rumoer veroorzaakt. Men heeft ze bewaking gestuurd voordat ze de gelegenheid zouden hebben iets te ondernemen en die is er nog steeds. De ⁴Gecommitteerde Raden hebben, zoals gebruikelijk is bij dergelijke botsingen, opdracht gegeven aan de goede man [François de Plasse, burggraaf] van Machaut en de heer [Pieter van Wassenaer] Starrenburg om ze met elkaar te verzoenen, maar deze zijn, na er vijf of zes dagen tevergeefs aan te hebben gewerkt, genoodzaakt geweest om de opdracht weer terug te geven aan de gecommitteerde raden, die er ook niet uit konden komen, zodat die nu bij het Hof van Holland ligt.

Als deze zaak niet alle gesprekken beheerste zoals het geval is, zou men zonder twijfel over [Daniël] Gleser praten, wiens huwelijk verder weg schijnt dan ooit. De ⁴vader van de ⁵schone heeft onenigheid gekregen met zijn oudste broer, die ⁶Alva, die het meeste te zeggen heeft in Friesland op prins Willem [Frederik van Nassau Dietz] na, over dat huwelijk, op een feest waar beiden dronken waren. De oom verweet de vader dat hij er verkeerd aan had gedaan om tot in Holland een schoonzoon te zoeken, terwijl er genoeg lieden van stand en vermogen in Friesland waren, waarvan bovendien de adel, ⁴merk wel, ⁴veel meer erkend is dan die van Gleser. Waarop de ander antwoordde dat hij wijs genoeg was om voor zijn dochter en haar zaken te zorgen en hem tegelijkertijd een glas wijn in het gezicht wierp, waarop de ene naar het buffet rende om een grote karaf wijn te halen en die op het hoofd van zijn broer omkeerde, waarop ze van elkaar werden gescheiden door de rest van het gezelschap. Toch heeft Gleser nu een probleem en verliest hij de vriendschap van die toekomstige oom, die de basis en het fundament zou moeten zijn van zijn carrière; aan de andere kant moet hij zijn gekwetste adeldom wreken, waartoe hij zich al heeft gewend tot de heer [Adriaan Cuyk van] Meteren, zijn voogd.

De goede ⁷mevrouw Bartolotti is overleden. Toen ik vorige week Amsterdam aandeed op weg naar Utrecht, waar ik zaken had te doen, ben ik er heen geweest om de condoleances van de hele familie over te brengen. Maar ik bemerkte direct dat men zich er spoedig mee zal verzoenen, of liever dat men zich er al mee had verzoend, nog vóór dat ze was ⁸begraven.

U weet dat men niet meer twijfelt aan het huwelijk van neef David Becker met Justina van Baerle, hoewel de ⁹oom met wie ik erover sprak het mij nog niet wilde bekennen.

Onze oudste ¹⁰broer is nog steeds ⁴met ¹¹Santje, ⁴vaster dan ooit. ⁴Men noemt hem hier in de wandeling in alle huizen oom ⁴bij uitstek, want in huize Rijckaert zegt men tegen Reinier Pauw, de zoon van ¹²Nieuwerkerk, zelfs in goed gezelschap: ⁴Reiniertje, waar is oom? ⁴Geef oom eens een kushand, ⁴enz.

Iemand anders die hier veel ophef maakt is mejuffrouw [Catharina] van Orléans. ⁴Soldaat ⁴[Jan] Pauw en ¹³Jan van Vlaardingen zijn de voornaamste aanbidders te midden van een groot aantal anderen, waaronder lieden van stand, hetgeen de meisjes van Den Haag woedend maakt. Ruytenburg valt het meeste op.

4. Ernst van Aylva.

5. Hester Lucia van Aylva.

6. Douwe van Aylva.

7. Jacoba van Erp.

8. Jacoba van Erp werd op 12 januari 1664 in de Nieuwe Kerk te Amsterdam begraven.

9. David van Baerle.

10. Constantijn Huygens jr.

11. Susanna Rijckaert.

12. Adriaan Pauw, heer van Nieuwerkerk.

13. Jan van Ruytenburg, heer van Vlaardingen.

[CHRISTIAAN HUYGENS] (PARIJS)
AAN [ZIJN BROER LODEWIJK HUYGENS (DEN HAAG)]
8 FEBRUARI 1664
6218A

Vervolg van Christiaan Huygens' brief aan zijn broer Lodewijk van 1 februari 1664 (OC 5, nr. 1209, pp. 21-23).

Samenvatting: Christiaan bericht ondermeer over de balletten die hij in Parijs heeft gezien, en voornemens is te gaan zien.

Het antwoord van Lodewijk Huygens is verloren gegaan. Christiaan Huygens schreef opnieuw op 15 februari 1664 (OC 5, nr. 1212, pp. 26-28).

Primaire bronnen: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 45: brief (dubbelvel, 17x22cm, abcd | -; autograaf).
— Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 36I, fol. 199r-200r: later afschrift (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgave: OC 5, nr. 1211, pp. 24-26: volledig.

Namen: Anna van Oostenrijk; Louis-Marie-Victor d'Aumont (markies van Villequier); Anna Bergerotti; Anna Boreel; Sébastien Chièze; Philips Doublet; Diego Duarte; Francisca Duarte; Hilaire Dupuy; Artus Gouffier (hertog van Roannes); Constantijn Huygens jr.; Rutgers van Langevelt; Lodewijk XIV; Molière.

Plaatsen: Antwerpen; Bois de Boulogne (Parijs); Den Haag; Louvre (Parijs); Palais Royal (Parijs); Parijs; Sainte-Asne; Salins.

Titels: *Le mariage forcé* (Lully/Molière 1664); *Les amours déguisés* (Lully/Perigny&Benserade 1664).

Glossarium: bal (bal); ballet (ballet); entrée (balletnummer); musique (muziek); récit (récit).

Transcriptie

¹A Paris, ce 8e Fevrier 1664.

J'ay envoyé ²vostre escritoire Mardy dernier par le coche d'Anvers à *Don Diego*, ³à qui j'en donne aussi avis présentement, et le prie de vous l'adresser et de vous mander ce qu'il aura déboursé, afin que vous en fassiez restitution. Il y aura 4 £ de port, et peut-estre quelque chose de douane, car je ne l'ay pas fait visiter icy, parce qu'il couste d'avantage. J'ay payé 17 £ pour l'escritoire et 30 sous pour la boete et l'emballage, ce qui fait 15 livres 8 sous en nostre monnoie, lesquelles, quand vostre amy vous aura rendues et que vous en aurez deduit ce que je vous doibs des receuils que vous m'envoiez, je vous diray à quoy employer le reste.

⁴J'ay enfermé dedans comme j'avois dit, le portrait du Roy pour le frère de Moggershill, la calotte pour le frère de Zeelhem et 2 plumes de verre pour vous, ⁵dont l'une seulement est assez bonne, n'en ayant pu avoir d'autres, parce que je ne sçay où demeure celui qui les vend, mais c'est principalement pour vous en faire veoir la forme, qu'il vous sera aisé d'imiter si vous n'avez pas tout à fait oublié | CH36I: 199v | ce noble mestier. Je vous ay désjà dit une fois, que la commodité de ces plumes est que la pointe | b | ne s'use point, qu'elles ne se gastent pas en sechant avec de l'encre dedans, comme font celles d'oiseau, et qu'elles escrivent à tous sens. Il me semble aussi que l'encre en coule mieux, et je ne me sers ⁶jamais plus de ces autres. Pour estre bonnes, il faut que la pointe en soit encore plus longue que n'est celle de la bleue, que je vous ay envoyée, afin que l'encre s'y tiene mieux et en plus grande quantité.

Trois bals en une sepmaine, c'est beaucoup à La Haye, mais icy il ⁷ne passe point de nuict, qu'il n'y en ait 8 ou 10. J'ay esté les veoir une fois en bonne compagnie, et le divertissement en est assez joli, mais accompagné de beaucoup d'embaras. Dimanche passé je vis au Louvre le Petit Balet qui fut dansé dans le salon de la Reine

1. CH 36I: datum onderaan; opschrift: <Au mesme>.

2. CH 36I: <toutes vos nippes> in plaats van <vostre escritoire>.

3. CH 36I: <à qui j'en donne ... employer le reste.> ontbreekt.

4. CH 36I: <Vous y trouverez> in plaats van <J'ay enfermé ... de Zeelhem et>.

5. CH 36I: <dont l'une seulement ... mais c'est principalement> ontbreekt.

6. CH 36I: <plus jamais d'autres>.

7. CH 36I: <ne s'y passe>.

Mère. C'est une petite comédie de Molière fort plaisante, qui a ⁸le nom *Le mariage forcé*, entremeslée avec des entrées de ballet, et quelques récits de musique, desquels sont Mademoiselle Hilaire et la *Signora* Anna. Le roy y danse luy-mesme, et je croy que c'est aujourd'huy pour la 6me et dernière fois. Le premier essay du Grand Ballet se fera lundy qui vient, | c | mais le lieu estant fort petit, qui est la salle au Palais Royal, je me donneray la patience d'attendre jusques à la ⁹²de ou 3me représentation.

Dimanche susdit se fit aussi l'essay de la machine pour la poste, le Roy l'ayant fait venir au Bois de Bologne, où il la fist courrir longtemps, luy-mesme estant dedans, et en fut fort satisfait, et surtout de ce qu'il trouva qu'on ne la pouvoit faire verser, quoyque Monsieur de Villequier, qui monta sur le cheval et d'autres après luy, fissent pour cela tous leurs efforts possibles, la ¹⁰trainante par des chemins, où ils avoient peine à passer avec le cheval. Le roy veut qu'on en fasse une pour tenir deux personnes, et c'est à quoy Messieurs les inventeurs sont occupez maintenant. Ces deux personnes seront à costé l'un de l'autre, et il faudra alors 2 chevaux l'un derrière l'autre.

¹¹Je communiqueray à Mademoiselle Boreel ce que vous me mandez touchant le Sieur de Langevelt, et peut-estre encore ce soir. Je la voy si peu souvent, que c'est une honte. Adieu.

Voilà que je reçois une lettre de *Don Sébastian* de Salins, où il dit estre tellement honoré et respecté, que le monde se met en haye quand | d | | CH 36I: 200r | il passe, et qu'il entend dire derrière luy: 'Voilà Monsieur le Conseiller.' Il me mande aussi comme il a esté receu à Saint-Anne par Monsieur le Lieutenant et la garnison, qui est de 3 hommes, et comme il donne des collations au[x] Salinoises de raisins de Corinthe et confitures au miel. Je ne sçay d'où ¹²vient qu'il ne reçoit pas les lettres qu'on luy escrit d'icy, toutefois je m'en ¹³vay en hazarder encore une.

La nouvelle du mariage de *Don Diego* et de Francisque m'a fort réjoui, et je n'ay pas manqué de les en féliciter dans ma lettre d'aujourd'huy.

Vertaling

Parijs, 8 februari 1664.

Ik heb uw schrijfdoo's afgelopen ¹⁴dinsdag met de koets naar Antwerpen gestuurd aan de heer Diego [Duarte], die ik tegelijk op de hoogte breng, en aan wie ik vraag deze naar u te zenden alsook op te geven wat dit hem gekost heeft, zodat u hem dit kunt terugbetalen. Er zal £ 4 port zijn, plus iets voor de douane, want die heb ik hier niet bezocht omdat dat meer kost. Ik heb £ 17 betaald voor de schrijfdoo's en 30 stuivers voor de verpakking, wat ¹⁵f 15:8 in ons geld is, waarvan ik, als onze goede vriend het u heeft doen toekomen en u heeft afgetrokken wat ik u voor eerdere zendingen van u aan mij verschuldigd ben, u de besteding van het restant zal meedelen.

Ik heb bijgesloten zoals gezegd het portret van de ¹⁶koning voor ¹⁷zwager van Moggershill, het kalotje voor ¹⁸broer van Zeelhem, en twee glazen pennen voor u, waarvan slechts één bruikbaar is, want ik kon geen andere kopen, omdat ik niet weet waar degene die ze verkoopt woont, maar het is vooral om u de vorm ervan te laten zien, zodat u ze gemakkelijk kunt namaken als u dit edele vak niet helemaal bent vergeten. Ik heb u al eerder gezegd dat het voordeel van deze pennen is dat de punt niet slijt, dat ze niet slecht worden wanneer ze met inkt

8. CH 36I: <le> ontbreekt.

9. OC: <2me>.

10. OC: <trainant>.

11. CH 36I: <Je communiqueray à ... c'est une honte. Adieu.> ontbreekt.

12. CH 36I: <il vient>.

13. CH 36I: <vais pour tout>.

14. 5 februari 1664.

15. De Franse tekst heeft *livres*, maar deze aanduiding wordt in een Nederlandse context wel vaker gebruikt om de gulden mee aan te duiden.

16. Lodewijk XIV.

17. Philips Doublet, heer van Moggershill.

18. Constantijn Huygens jr., heer van Zeelhem.

erin opdrogen, zoals pennen van vogelveren doen, en dat je ermee in alle richtingen kunt schrijven. Bovendien lijkt het mij alsof de inkt er beter uit stroomt; ik gebruik geen andere meer. Om goed te zijn is het nodig dat de punt nog langer is dan die van de blauwe die ik u heb gezonden, opdat de inkt er beter en in grotere hoeveelheid in blijft zitten.

In Den Haag is het veel wanneer er drie bals plaatsvinden binnen een week, maar hier gaat er geen avond voorbij zonder dat er wel acht tot tien zijn. Ik heb ze eens bezocht, in goed gezelschap, en het tijdverdrijf dat men er vindt is tamelijk vrolijk, zij het dat er nogal druk kan zijn. Afgelopen ¹⁹zondag zag ik in het Louvre het kleine ballet dat werd gedanst in de salon van de ²⁰koningin-moeder. Het is een korte, maar alleraardigste komedie van [Jean-Baptiste] Molière, met de titel *Le mariage forcé*, met daarin balletten en gezongen gedeelten, deze laatste door mejuffrouw Hilaire Dupuy en juffrouw Anna [Bergerotti]. De koning danst er ook zelf in, en ik meen dat de voorstelling vandaag voor de zesde en laatste keer plaatsvindt. De eerste voorstelling met het grote ²¹ballet zal plaatsvinden op komende maandag [11 februari], maar aangezien de ruimte, te weten de zaal van het Palais Royal, tamelijk klein is, denk ik dat ik maar wat geduld zal opbrengen om te wachten op de tweede of de derde voorstelling.

Diezelfde zondag was ook de proef met de ²²postmachine, die de koning naar het Bois de Boulogne had laten komen, waar hij hem een hele tijd liet rijden, met hemzelf erin, en hij was zeer tevreden ermee, vooral dat men hem niet omver kon werpen, hoewel de ²³markies van Villequier, die op het paard was gekomen en anderen na hem, alle pogingen daartoe deden, op wegen waar men maar met moeite te paard gaat. De koning wil dat men er een maakt die twee personen kan bevatten, waarmee de heren uitvinders zich nu bezighouden. Deze twee personen zullen zich naast elkaar bevinden, en er zullen twee paarden nodig zijn, de een achter de ander.

Ik zal aan mejuffrouw [Anna] Boreel overbrengen wat u mij over de heer [Rutgers] van Langevelt heeft geschreven, en misschien nog vanavond. Ik zie haar zo zelden dat het een schande is. Gegroet.

Ik ontvang juist een brief van de heer Sébastien [Chièze] uit Salins, waar hij naar zijn zeggen zo gewaardeerd en geëerd wordt dat de mensen zich in een haag opstellen als hij voorbijkomt en dat hij achter zich hoort: ‘Daar is mijnheer de raadsman.’ Hij schrijft mij ook dat hij te Sainte-Anne is ontvangen door mijnheer de luitenant en het garnizoen dat uit drie man bestaat, en hoe hij hapjes uitdeelt van krenten en honingsnoepjes aan de dames van Salins. Ik weet niet hoe het komt dat hij geen brieven van hier ontvangt; toch ga ik het nog een keer proberen.

Het nieuws over het ²⁴huwelijk van de heer Diego [Duarte] en Francisca [Duarte] heeft mij zeer verheugd, en ik heb niet vergeten ze in mijn brief van vandaag ermee te feliciteren.

19. 3 februari 1644.

20. Anna van Oostenrijk.

21. Jean-Baptiste Lully (muziek; tekst van Perigny en Isaac de Benserade), *Les amours déguisés*. Première: 29 januari 1664.

22. Een speciale wagen om post mee te versturen, ontworpen in opdracht van Artus Gouffier, hertog van Roannes.

23. Louis-Marie-Victor d’Aumont, markies van Villequier.

24. Deze mededeling is tegelijk merkwaardig en raadselachtig, want met betrekking tot beiden (Diego en Francisca Duarte) is niets over een huwelijk bekend, laat staan met elkaar, wat hier lijkt te worden geïmpliceerd. De enige redelijke verklaring zou zijn dat het hier om andere personen moet gaan, maar de verwijzing naar de brief aan Diego Duarte, genoemd aan het begin van de onderhavige brief, lijkt verwarring uit te sluiten.

[MICHEL DE NEURÉ (PARIJS)]
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (PARIJS)]
10 FEBRUARI 1664
6220

Geschreven naar aanleiding van de toezending door Huygens van zijn *Momenta desultoria* en zijn brief aan Corneille van 30 mei 1663 (**6093**).

Samenvatting: Neuré spreekt zijn bewondering uit over Huygens' *Momenta desultoria*, naar aanleiding van het exemplaar hem [Neuré] toegezonden, te overhandigen aan Lamoignon. Ook gaat hij in op Huygens' brief aan Corneille van 30 mei 1663 (**6093**). Hij verwerpt Huygens' strikte eis met betrekking tot de opeenvolging van jamben en trocheeën. Deze is niet in overeenstemming met de aard van de Franse taal. Bovendien raadt hij Huygens aan als buitenlander voorzichtig te zijn met uitspraken over de Franse poëzie.

Door Huygens beantwoord op 11 februari 1664 (**6221**).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 1041-1043: brief (dubbelvel, 20x30 cm, abc | -; autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 985-992: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 1890, pp. 23-27: volledig.

— Worp 6, nr. 6220, pp. 36-38: volledig.

Namen: Pierre Corneille; Christiaan Huygens; Guillaume de Lamoignon.

Titels: 'Ad ... Guilielmum de Lamoignon' (Huygens, gedicht 1663); *Momenta desultoria* (Huygens 1655/2).

Glossarium: acatalecte (acatalectisch); accent (accent); alexandrin (alexandrijn); anapeste (anapest); catalecte (catalectisch); dactyle (dactylus); dissylabe (tweelettergreep); jambe (jambe); jambique (jambisch); mesure (maat); *metrum* (maat); pied (voet); prosodie (prosodie); quantité (kwantiteit); syllabe (lettergreep); ton (toon); trimètre (trimeter); trochaïque (trocheïsch); trochée (trochee).

Transcriptie

10 Febvrier 1664.

¹Ce Dimanche matin, 10 Febvrier 1664.

Monsieur,

J'arrivey hier au soir si tard de la ville à mon logis, qu'à peine eu je le loisir d'escrire un billet à Monsieur vostre fils, pour luy rendre conte de ce que j'avois fait au sujet de celui, qu'on m'avoit rendu de sa part le matin. Et comme j'estois prest d'envoyer cette response, le Suisse se souvint qu'il avoit un paquet à me donner, lequel ayant ouvert, je trouve qu'il contenoit le livre que vous voulez que je l'aye l'honneur de présenter de vostre part à Monsieur le Premier Président, dont je me senty si obligé, que je ne cru pas avoir assez de temps pour vous en faire mes remerciments, et vous les envoyer avec mes sentiments sur vostre lettre à Monsieur de Corneille, que j'avois malheureusement esgarée, et n'ay retrouvée que depuis deux jours. J'ay donc remis le tout à ce matin, afin de penser un peu commant □986□ je m'en devois acquitter.

Véritablement il faut que je vous avoue aussy que vostre livre m'a débauché, et que, l'ayant ouvert, j'ay plus songé à vous lire qu'à vous escrire. Il ne m'a presque pas donné le loisir de fermer l'œil. Et quoyqu'estant fort las, j'eusse grand' envie de dormir, et que le repos m'eust esté fort agréable, les agrémens que je trouvois dans sa lecture l'emportoient, et j'ay eu toutes les peines du monde à le quitter. Or, si ses charmes ne m'avoient endormy, ou tenu lieu de sommeil, je n'avois pas la force de tenir ma plume, à la fin de tant de veilles, qu'il me vient de faire faire, ce qui devoit m'obliger à différer ma response, qui vous va sans doute faire voir que je suis encore tout endormy, et plus en estat de resver que d'escrire. Quoyque c'en soit, je ne sçay pas si c'est un songe, mais je sçay bien que j'ay souvant esté ravy. Et que ce ne peut estre que par des beautez fort véritables

1. KA afschrift, notitie van Huygens: <Monsieur de Neuré [au] Sieur de Zulichem>.

et réelles, puisque je voy dans les tesmoignages de tant de solides esprits, qu'ils en |987| ont esté enchantez aussy bien que moy.

Voilà, Monsieur, l'effet de vos sirènes, quoyque ce n'ayt esté qu'en passant, et dans un temps où le sommeil devoit estre le maistre. Je ne croy pas que qui que ce soit en puisse estre touché moins fortement, et que Monsieur le Premier Président n'y prenne encore plus de plaisir, estant plus capable d'en goûter les délices, et s'y voyant convié par cette agréable semonce qu'il trouverra de vostre main, tout au commencement du livre.

Elle est digne de luy, digne de vous, et digne d'estre universellement admirée, aussi bien que l'a déjà esté, tout ce qu'il y verra en suite. Asseurez-vous donc, Monsieur, que je ne tarderay pas longtemps à luy donner ce plaisir, et que je ne me sens pas peu vostre obligé de m'avoir choisy et m'avoir donné un si beau moyen de bien faire ma cour à cette Illustre Personne, dont je vous rend très-humbles graces. |b|

Après vous avoir fait des remercimens, il vous faut faire aussi des excuses d'avoir tant |988| gardé vostre lettre, par laquelle vous avez tasché de persuader à Monsieur de Corneille vostre opinion touchant la prosodie de nos vers. En vérité, Monsieur, aussi tost qu'elle me fust apportée, un de mes laquais me la brouilla avec d'autres papiers, si estrangement que j'avois désespéré de la pouvoir jamais retrouver. Enfin, l'ayant recouverte, je l'ay parcourue, mais non pas, peut-estre, avec toute l'application qu'il seroit nécessaire pour en juger bien sainement et en parler bien à fond.

Ce que j'en comprend c'est qu'asseurément vous aurez de la peine à faire demeurer d'accord nos François de ces piedz mesurez par longues et par brèves, que vous observez dans nostre poésie, laquelle se contente d'un nombre de syllabes arrangé soubs les loix de quelques reigles, où la quantité n'a presque point de part. Je ne sçay pas mesme, comme ils vous pourront entendre, quand vous dittes que la pluspart de nos vers sont ou jambiques ou trochaïques, ²et ne sont au plus que de 4 piedz. Si cela est [vray], |989| nos alexandrins ne pourront jamais estre purs, car, estant nécessairement de douze syllabes, sçavoir les masculins, que l'on pourroit nommer acatalectes, ou les féminins de treize, respondant aux catalectes, ils ne ³sçauraient estre composez de 4 jambes, qui ne feroient que 8 syllabes. Ce qu'on dira pareillement des trochaïques, véritablement en résoudant les piedz des uns et des autres en dactyles ou anapestes, qui sont de trois syllabes, on y trouvera le nombre prescrit, en y mettant ⁴de ces piedz. Si vous eussiez mis trois au lieu de ⁵4, j'aurois creu que vous eussiez voulu mettre ⁶mesure au lieu de ⁷piedz, pour respondre à la façon des antiens, qui se servoient du nom de ⁸metrum, qui signifie ⁹mesure, laquelle contenoit deux piedz, auquel sens nous ¹⁰pourrions dire que nos alexandrins sont de trois mesures, c'est-à-dire, de six piedz, comme qui diroit trimètres, et voudroit que les piedz fussent dissyllabes pour estre, comme vous dittes, des jambes ou des trochées, et ainsy le conte s'y trouveroit. Mais avec tout cela, quelque différence que vous imaginez dans les |990| syllabes de nos motz, soit de ton ou de quantité, c'est-à-dire, d'accent ou de brève ou de longue, vous aurez de la peine à la faire sentir avec quelque loy de ne pouvoir estre mise dans le vers partout, où le poète voudra, pourveu que ce ne soit point contre les reigles de l'arrangement, qui ne regardent que le nombre et quelques autres petites observations, indépendantes de l'accent et de la quantité, que, peut-estre, vous reconnoissez dans les autres langues, particulièrement dans la vostre. Et comme il est raisonnable de vous en croire, plustost que ceux qui ne seroient pas de vostre nation, je croy que ceux de la nostre |c| demendront le mesme privilège pour les loix de leur poésie, d'en estre plustost crus que vous, quelques lettres de naturalité que les applications à nostre langue vous ayent pu jusques'à présent faire obtenir. Ce qui peut mesme encore les fortifier dans cette prétention, c'est qu'ils croiront avoir de fort justes raisons de douter si vous ne faires point un faux parallele

2. Onderstreping niet in afschrift.

3. KA afschrift: <sçauront>.

4. KA afschrift: <quatre>.

5. KA afschrift: <quatre>.

6. Onderstreping niet in afschrift.

7. Onderstreping niet in afschrift.

8. Onderstreping in brief en afschrift.

9. Onderstreping niet in afschrift.

10. KA afschrift: <pouvions>.

de la propriété de vostre ¹¹poésie à celle de la nostre, comme vous ne pouvez vous empescher d'en faire quelques | 991 | fois des phrases de vostre langue avec celles de la nostre, qui ne s'accordent du tout point.

Car, par exemple, il se peut faire qu'en vostre langue ces façons de parler (qu'en passant, on a marquées dans vostre escrit avec ce petit traict: *) sont fort bonnes et possible élégantes, mais en François on ne les pourroit souffrir, et comme ceux, qui ont le naturel et le véritable usage de nostre langue, sont fort convaincus que ces manières d'écrire sont estrangères, et ne sont pas recevables, ils auront grand sujet de soubçonner que celui qui en est l'auteur, n'aura pas plus de raison de vouloir establir dans la poésie de la mesme langue une conformité à celle de la sienne.

Voilà Monsieur, ce que ceux qui n'auront pu entrer dans vostre sens pourront, ce me semble, assez probablement vous repartir. Ce n'est pas, après tout, qu'enfin on ne vienne avec le temps à quelque chose peut-estre de ce que vous pensez. Et comme la poésie n'est belle qu'en ce qu'elle a des loix bien plus rigoureuses que la prose, et que nous voyons qu'elle se perfectionne tousjours en se géhennant, la nostre pourra bien encore quelque | 992 | jour adjouter à ses contraintes establies et augmentées par le temps celle de cette prosodie que vous assurez avoir desjà lieu dans la vostre. Mais que vous aurez bien de la peine à faire voir dans celle des François, qui ne s'en voudront jamais rapporter à un estrangier, quelque sçavant et intelligent qu'il puisse estre d'ailleurs.

Je vous demande pardon si je vous marque si librement mes deffiances, ausquelles vous ne devez pas avoir grand esgard, n'estant que les reflexions d'un homme qui dort encore, et qui n'a presque pas eu le loisir d'y penser. Je seray peut-estre mieux esveillé, en vous allant rendre response de vive voix du succès de ma commission, mais je crains que vous ne soyiez déjà bien las et ennuyé d'une si longue lettre pour avoir le patience de m'entendre d'avantage.

Voicy heureusement la fin de mon papier, qui m'oblige à finir avec luy ce long discours, et me laisse à peine de la place où mettre la protestation que je voulois vous faire d'estre toute ma vie,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
¹²De Neuré.

Vertaling

10 februari 1664.

Zondagochtend, 10 februari 1664.

Mijnheer,

Ik kwam gisteravond zo laat uit de stad in mijn verblijf aan, dat ik maar nauwelijks tijd had om een briefje te schrijven aan mijnheer uw ¹³zoon, om hem verslag te doen van wat ik voor hem heb ondernomen inzake hetgeen mij uit zijn naam 's ochtends was overhandigd. En toen ik gereed was om dit antwoord te versturen, herinnerde de Zwitser zich dat hij een pakketje voor mij hand. Nu ik het heb geopend, zie ik dat het het ¹⁴boek bevat waarvan u wilt dat ik het uit uw naam mijnheer de eerste ¹⁵president aanbied, waartoe ik mij zozeer verplicht voelde, dat ik meende niet genoeg tijd meer te hebben om u ervoor dank te zeggen, en deze te sturen, samen met mijn mening over de ¹⁶brief die u aan de heer [Pierre] Corneille, die ik ongelukkigerwijs kwijt was

11. KA brief: <posie>.

12. KA afschrift: <signé, De Neuré.>.

13. Christiaan Huygens.

14. *Momenta desultoria* (Huygens 2/1655).

15. Guillaume de Lamoignon.

16. Huygens aan Corneille, 30 mei 1663 (6093).

geraakt, en die ik pas twee dagen geleden heb teruggevonden. Ik heb daarom het geheel uitgesteld tot deze ochtend, zodat ik een beetje kon overdenken, hoe ik een en ander zou volbrengen.

Naar waarheid moet ik u tevens bekennen dat uw boek mij heeft afgeleid, en dat mijn gedachten, nadat ik het had opengeslagen, veeleer bij het lezen van u dan bij het schrijven aan u waren. Het heeft mij bijna geen tijd gelaten een oog dicht te doen. En hoewel ik erg vermoeid was, en ik grote lust had te gaan slapen, en de slaap mij zeer aangenaam zou zijn geweest, zette het genoeg dat ik beleefde bij het lezen de slaap opzij, en het kostte mij zeer veel moeite het [boek] terzijde te leggen. Welnu, wanneer de aantrekkingskracht ervan mij niet in slaap zou hebben gewiegd, of de plaats daarvan zou hebben ingenomen, dan had ik niet de kracht om mijn pen vast te houden, na zoveel doorwaakte nachten die het mij heeft laten doormaken, hetgeen mij eigenlijk zou moeten verplichten tot uitstel van mijn antwoord, dat u zonder twijfel zal tonen dat ik nog geheel in slaap ben, en meer in een toestand van dromen dan van schrijven. Hoe het ook zij, ik weet niet of het een droom was, maar ik weet zeker dat ik meermalen verrukt ben geweest. En dat kan geen andere oorzaak hebben dan de oprechte en waarachtige schoonheden die ik erin heb aangetroffen, aangezien ik in de ¹⁷getuigenissen van zovele gedegen geesten zie, dat zij evenzeer erdoor waren betoverd als ik.

Ziedaar, mijnheer, het effect van uw sirenen, hoewel het slechts in het voorbijgaan was, en op een tijdstip waarop de slaap de scepter zou moeten voeren. Ik geloof niet dat wie dan ook er minder door geroerd zou kunnen zijn, en evenmin dat mijnheer de eerste president [van het Parlement [=rechtbank] van Parijs, Guillaume de Lamoignon] er niet nog meer genoeg aan zou beleven, aangezien hij veel capabeler is om de heerlijkheden ervan te savoueren, en tevens daar hij zich daartoe genodigd weet door de zeer aangename ¹⁸aanspraak van uw hand, die hij helemaal voorin het boek aantreft.

Deze is hem waardig, u waardig, en waardig algemeen te worden bewonderd, evenals alles wat hij verder erin zal zien dat reeds is geweest. Weest u dus verzekerd, mijnheer, dat ik niet lang zal wachten met hem dat genoeg te verschaffen, en dat ik mij niet weinig verplicht voel dat u mij heeft uitverkoren en mij zo'n mooie gelegenheid heeft verschaft om de gunst te winnen van deze voorname persoon, waarvoor ik u nederig dank zeg.

Na u dank te hebben gezegd, moet ik u mijn verontschuldigen aanbieden vanwege het feit dat ik de brief, waarin u heeft gepoogd de heer [Pierre] Corneille te overtuigen van uw visie aangaande de prosodie van onze verzen, zolang heb achtergehouden. Naar waarheid, mijnheer, zodra die mij werd gebracht, raakte een van mijn lakeien hem kwijt tussen allerlei papieren, en dat op zo'n buitengewone manier dat ik nauwelijks durfde hopen hem ooit nog te kunnen terugvinden. Toen ik hem uiteindelijk terug had gevonden, heb ik hem doorgelezen, maar niet, wellicht, met al de toewijding die nodig zou zijn om er een doordacht oordeel over te kunnen vellen, noch om er met voldoende diepgang over te kunnen praten.

Voorzover ik het begrijp is het zo dat u zeker moeite heeft om het eens te blijven met ons Fransen, wat betreft de voeten, gemeten in lang en kort, die u in onze poëzie aantreft, welke zich beperkt tot een aantal lettergrepen, geordend volgens de wetmatigheden van enkele regels, waarin de kwantiteit nauwelijks een rol speelt. Ik weet zelfs niet of zij u zullen begrijpen wanneer u zegt dat het merendeel van onze verzen jambisch of trocheïsch is, en slechts vier voeten telt. Wanneer dat zo zou zijn, dan zouden onze alexandrijnen altijd mank lopen, want wanneer zij uit de aard der zaak twaalf lettergrepen omvatten, te weten die met mannelijk rijm, welke men acatalectisch zou kunnen noemen, of die met vrouwelijk rijm met dertien lettergrepen, overeenkomstig de catalectische versvoeten, dan zouden zij nooit uit vier jamben kunnen bestaan, die slechts acht lettergrepen omvatten. Dat geldt eveneens voor de trocheeën, en pas wanneer men de voeten van de een en de ander zou vervangen door dactylen of anapesten, die drie lettergrepen omvatten, zou men het voorgeschreven aantal [lettergrepen] verkrijgen, wanneer men vier van dergelijke voeten per vers zou gebruiken. Wanneer u had gesproken van drie in plaats van vier, dan zou ik gedacht hebben dat u maat had willen schrijven in plaats van voet, om in overeenstemming te zijn met de praktijk van de ouden, die hiervoor de term *metrum*, hetgeen *maat* betekent, gebruikten, en welke twee voeten bevat, en in welke zin wij zouden kunnen zeggen dat onze alexandrijnen bestaan uit drie maten, dat wil zeggen, zes voeten, als het ware een

17. De 'Rescripta de momentis,' opgenomen in *Momenta desultoria* (2/1655).

18. 'Ad illustrissimum Guilielmum de Lamoignon, Supremi in Galliâ Parlamenti Præsidentem, cum *Momentis desultoriis*,' 19 december 1663 (Gedichten 7, p. 36).

trimeter en volgens hem die zou willen dat de voeten twee-lettergeregig werden, zoals u zegt, om jamben of trocheeën te vormen, en aldus zou het getal kloppen. Maar met dat al, het onderscheid dat u meent te zien in de lettergrepen van onze woorden, hetzij van toon of van kwantiteit, dat wil zeggen, van accent of van kort of lang, zult u moeilijk kunnen gieten in een of andere wetmatigheid die zou moeten verhinderen dat de dichter ze niet overal in het vers kan plaatsen waar hij dat wil, aangenomen dat het niet tegen de regels van de ordening zal zijn, die overigens slechts slaan op de aantallen en enkele andere kleine kwesties, onafhankelijk van accent of kwantiteit, zoals u dat wellicht kent in andere talen, de uwe in het bijzonder. En terwijl het redelijk is wat dit betreft u te geloven, meer dan degenen die uw taal niet spreken, ben ik van mening dat onze landslieden hetzelfde voorrecht zullen opeisen voor de regels van hun poëzie, en hierin eerder zullen worden geloofd dan u, welke bewijzen van inburgering u ook heeft weten te verkrijgen door uw toewijding aan onze taal tot nu toe. Wat hen zelfs kan sterken in deze aanname is dat zij menen geheel juiste redenen hebben om te vermoeden dat u een verkeerde vergelijking trekt tussen de eigenschappen van uw poëzie en die van ons, aangezien u niet kunt nalaten enkele frases uit uw taal naast die in de onze te zetten, die in het geheel niet overeenstemmen.

Want, bijvoorbeeld, het kan voorkomen dat dergelijke zegswijzen (die men overigens hier in uw geschrift markeert met dit symbool: *) in uw taal zeer goed klinken en wellicht zelfs sierlijk, maar in het Frans zouden ze onverdraaglijk zijn, en daar degenen die het aangeboren en waarachtige gebruik van onze taal beheersen er volledig van zijn overtuigd dat deze schrijfwijzen buitenlands zijn en hier niet kunnen worden geaccepteerd, zo zullen diezelfde er veel aanleiding in zien om te bedenken dat degene die de auteur ervan is even weinig redenen heeft om in de poëzie van dezelfde [Franse] taal een overeenkomst te scheppen met die van zijn eigen taal.

Ziedaar, mijnheer, wat degenen die het niet met u eens zullen zijn, naar het mij lijkt, u naar alle waarschijnlijkheid zullen verwijten. Dat wil niet zeggen dat het uiteindelijk uitgesloten zal zijn dat men wellicht eens op iets dergelijks als waaraan u denkt zal uitkomen. En aangezien de schoonheid van de poëzie juist ligt in de regels die veel strenger zijn dan die voor proza, en daar wij zien dat zij zich met pijn en moeite nog steeds verder perfectioneert, is het niet ondenkbaar dat zij ooit aan haar vastgestelde en toegevoegde beperkingen eens die van u inzake prosodie, die u reeds in de uwe heeft aangetroffen, zal toevoegen. Maar u zult veel moeite hebben die aan te wijzen in de poëzie van de Fransen, die zich nooit zouden willen richten naar een buitenlander, hoe geleerd en intelligent hij verder ook zou zijn.

Ik vraag uw vergiffenis voor het feit dat ik u zo vrijelijk op de door mij gesignaleerde gebreken wijs, waarop u verder niet veel acht hoeft te slaan, daar het de overpeinzingen betreft van iemand die nog steeds slaapt, en nauwelijks tijd heeft gehad om erover na te denken. Wellicht ben ik wat meer uitgeslapen wanneer ik u mondeling uitsluitel kan geven over het succes van mijn opdracht, maar ik vrees dat u al wel te vermoeid zult zijn en te verveeld door zo'n lange brief, om nog het geduld te hebben mij veel langer aan te horen.

Hier is gelukkig dan het einde van het papier, dat mij verplicht dit lange betoog af te sluiten, en mij nog maar nauwelijks de ruimte laat te schrijven dat ik voor u heel mijn leven wil zijn,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
[Michel] de Neuré.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (PARIJS)

AAN [MICHEL DE NEURÉ (PARIJS)]

11 FEBRUARI 1664

6221

Antwoord op Neuré's brief van 10 februari 1664 (6220).

Samenvatting: Huygens reageert op Neuré's kritiek op zijn opvattingen over de metriek in het Franse vers. Hij blijft erbij dat het beter is een strikt jambische of trocheïsche opbouw aan te houden.

Door Neuré beantwoord op 14 februari 1664 (6223).

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 1033-1035: ontwerp (autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 997-1004: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 1890, pp. 27-30: volledig.

— Worp 6, nr. 6221, pp. 38-40: volledig.

Namen: Pierre Corneille; Dante; Petrarca.

Glossarium: anapeste (anapest); cadence (cadans); dactyle (dactylus); harmonique (harmonisch); jambe (jambe); jambique (jambisch); pied (voet); quantité (kwantiteit); ton (toon); trochaque (trocheïsch); trochée (trochee).

Transcriptie

¹Monsieur de Neuré.

Paris, 11 Febvrier 1664.

Monsieur,

Vous croyez que je ne vous ay qu'une seule obligation, et j'en compte trois. La première, de ce que vous avez eu la patience de lire ma resverie. L'autre, de ce que vous avez prins la peine d'y respondre, et la troisième, de ce qu'en passant il vous a pleu me faire la grace de m'advertir de mes solécismes. Je recommence par derrière, pour oster un embarras hors de mon chemin, qui ne fait rien au but où je tens, ni au subject que je traicte.

En vous remerciant donc, autant que je ²le doibs du soin que vous avez eu de m'instruire en une langue que j'avoue ne sçavoir qu'aussi imparfaitement que toute autre chose, je vous supplie que pour ceste fois nous laissons là ceste critique, et que les paroles ne puissent nous destourner de la matière. Car, |998| pour ce qui est de la peine que vous croyez que j'auray à persuader vos gens en mon patois, je puis vous assurer que je n'en auray du tout point, parce que je n'ay point envie d'en prendre aucune, ni de me tourmenter pour leur faire déplaisir. C'est une observation de chez nous, que je leur communique. S'ils ne la trouvent digne de leur considération, parce qu'un estranger la leur expose en mauvais François, je me tairay, n'en sachant point d'autre meilleur. Et cependant ne lairray pas de m'estonner un peu, comment des gens si délicats ont pû se résoudre à recevoir les inventions estrangères de la poudre à canon, de la boussole, de l'imprimerie, du télescope, de la pendule, si peut-estre on est venu à les leur exposer en un langage mal poli selon leurs règles?

Ne croyez pas, s'il vous plaist, que j'enrage jusqu'à faire comparaison de ces grands subjects à ce pauvre petit dont je parle. Ce n'est que pour dire qu'à mon advis, où la matière ne dépend point de la façon, *idoneus autor est*, quiconque |999| se fait entendre du mieux qu'il peut. Et c'est à quoy je retourne encor un coup à la charge, que, si mon caquet vous ennuye, vous en demeuriez icy, ce que je prendray en fort bonne part, et avoueray que vous ne me faites que justice.

Mais, Monsieur, souffrirez-vous bien, *aut sine risu, aut sine rictu*, qu'avant que revenir à mes moutons, j'ose vous attaquer sur vostre fumier d'une récrimination de grammaire. Je vous prie de croire que je m'en vay

1. KA afschrift: <Sieur de Zuilichem> autograaf.

2. KA afschrift: <le> ontbreekt.

le faire, en me couvrant la joue de peur d'un nouveau soufflet, comme vous sçavez que faisoit le singe | 1034 | qui jouoit aux eschez contre son maistre. Mon grand eschec ne va qu'à vous demander modestement, si c'est mieux dit en vostre langue d'avoir ³«recouvert» un papier esgaré, que de l'avoir «recouvré». Pour moy, j'ay osé donner une de vos petites croisades à ce «recouvert». Voilà pas la dernière insolence à un Hollandois? Le moyen de venir à bout de ces gens-là! | 1000 | Mais vous estes si bon, qu'il n'est pas possible que les estourdis vous craignent.

Pour enfin parler d'affaire, ⁴*quod est, Posthume, de tribus capellis*, obligez-moy de souffrir que je vous die que d'aucuns de vos vers François sont plus beaux que les autres, que nous n'en recevons que de ceux de ceste meilleure sorte, et qu'à mon opinion vous ne feriez pas mal de vous obliger à la mesme exactitude, qui consiste à ne forcer, ni ne fausser point vos quantitez. Pour m'expliquer en cecy le plus simplement qu'il est possible, je dis qu'en François «parl'er» est un jambe, et «p'arle» un trochée.

Ensuite que, qui dans un vers jambique tourne ⁵«parl'er» en «p'arler», et au trochaïque ⁶«p'arle» en «parl'e», faict faute, et défigure sa langue. Vous voyez bien que je pose tousjours en faict que toute vostre poésie rimée, aussi bien que toute la nostre, et l'Italiene, et l'Espagnole, et l'Angloise, et toute autre moderne, | 1001 | est ou jambique ou trochaïque, et qu'en suite ces deux pieds y doibvent estre observez. Si vous me niez cela, et y voulez aussi recevoir le dactyle, l'anapeste et autres pieds Grecs ou Latins, ou bien, si sans autre esgard vous ne voulez que compter vos syllabes, je n'ay rien à dire, sinon que je vous ay montré les inconvéniens qui en résultent, et après tout la différence que trouve l'oreille bien harmonique entre la cadence d'un vers purement jambique ou trochaïque et celle d'un autre, qui ne l'est point. Vous en avez veu la preuve dans les comparaisons qu'il me semble qu'il m'a esté permis de faire de Monsieur Corneille et d'autres à eux-mesmes, de quoy je puis vous dire que désja des oreilles Françaises, et aussi doctes que friandes sont demeurées d'accord avec les mienes.

Brèf, c'est icy toute ma critique. J'espère qu'on me comprend, et mesme j'ose espérer qu'avec le temps on ne la voudra pas tant blasmer. *Sin secus, quid ad me?* Que, si, peut-estre, | 1002 | nous nous équivoquons en ce qui s'appelle quantité, je retourne à vous dire que celle dont je parle est toute autre que celles des anciens Grecs et Romains, et que je n'en recognois en nosdites langues modernes, que celle que faict l'accent ou le ton naturel du mot. | 1035 |

Ainsi j'appelle longue la première en ⁷«d'ire», et briefve en «dir'ay», sans m'amuser ni à position, ni à autres observations de l'ancienne prosodie, qu'aujourd'huy nous ne connoissons plus. Ensuite, ⁸les pénultiemes en ⁹«estonné» et «labouré» nous sont briefves, et les dernières longues, ce qui ne seroit pas en Latin. Mais il en est de mesme en ces autres langues, que je vien de nommer. Je ne vous en cite point d'exemples, pour abrèger mon prone, qui est désja trop long. Seulement je vous advertiray si, peut-estre, vous n'y avez prins garde que le bon Dante est celuy d'entre les Italiens que j'ay trouvé le plus exacte observateur de ses yambes et trochées purs, si bien que | 1003 | souvent on y void une assez grande suite de vers, où il ne se rencontre pas une faute de ce que faute nous appellons. Ce qui est bien autrement en Pétrarque et tant d'autres. D'ailleurs, si vous goustez nostre règle, vous trouverez que ceux qui ont essayé de faire en aucune de nos langues d'aujourd'huy des vers mesurez à l'antique, tantost en mesures héroïques, tantost en sapphiques ou autres, y ont fort mal réussi, pour avoir pensé faire valoir la prosodie Latine en leurs mètres, chose non entendue au siècle où nous sommes. Là, où, au contraire, s'ils se fussent advisez de mesurer leurs quantitez à l'accent de la prononciation, qui doit tout régler, le plus idiot lecteur eust gousté la cadence de leurs vers, ne luy estant possible de la fausser, en ne faisant que lire comme chascun parle.

3. De tussen guillemets geplaatste woorden zijn onderstreept in het handschrift.

4. KA afschrift: <qui est>. Martialis, *Epigrammata* VI, 19, 2: 'Sed lis est mihi *de tribus capellis*.'

5. KA afschrift: <«pārl'ēr»> en <«p'ārlēr»>. Wanneer Huygens accenttekens toevoegt om de klemtoon aan te geven, hebben we een accent ('= 'prime') vóór de beklemtoonde klinker geplaatst. In het afschrift zijn tevens de traditionele tekens voor lange en korte klinkers (achtereenvolgens ā/ē en ā/ē) toegevoegd. Vermoedelijk waren deze eveneens in de verzonden brief aangebracht.

6. KA afschrift: <«p'ārlē»> en <«pārl'ē»>.

7. KA afschrift: <«d'īrē»>, et briefve en «dir'āy»>.

8. Aanvankelijk stond er: <la seconde en «estonné» nous est briefve, et la dernière longue.>.

9. KA afschrift: <«ēstōnn'é»> et «lābōur'é»>.

Pour ce qui est des quatre pieds, dont j'ay parlé au lieu de six, vous avez plus que raison, et c'a esté *lapsus calami*, ou de moy, ou de mon copiste. C'en est bien un plus grand, direz- | 1004 | vous, d'avoir sali tant de papier pour une bagatelle. Mais enfin les petites choses réquièrent souvent autant de façon que les grandes. Et je croy que l'anatomie d'un éléphant ne cousteroit non plus de peine que celle d'une puce, si on pouvoit s'y appliquer.

Après tout comme j'ay marché à reculons en mes trois articles, il faut que je finisse dans le premier et revienne à vous rendre grace de ce que vous avez daigné me lire, et que peut-estre encor ceste fois vous aurez voulu obliger de la mesme civilité,

¹⁰etc.

Vertaling

[Aan de] heer de Neuré.

Parijs, 11 februari 1664.

Mijnheer,

U meent dat ik jegens u slechts één verplichting heb, maar ik tel er drie. De eerste dat u het geduld heeft willen opbrengen mijn ¹¹dromerijen te lezen. De tweede, dat u de moeite heeft willen nemen erop te reageren, en de derde, dat u daarnaast nog zo vriendelijk bent geweest mij te wijzen op mijn taalfouten. Ik begin achteraan, om van mijn pad een smet weg te nemen die niets uit te staan heeft met het doel dat ik nastreef, noch met het onderwerp dat ik behandel.

Terwijl ik u dus dankzeg, zoveel als ik verplicht ben om de zorg die u heeft willen betonen om mij te instrueren in een taal die ik, naar ik moet bekennen, even slecht beheers als wat dan ook, verzoek ik u dat we voor deze keer deze kritiek achter ons laten, en tevens dat de woorden ons niet zullen mogen afleiden van de inhoud. Want, waar het gaat om de moeite die ik naar uw mening zou hebben om uw volk te overtuigen in mijn bargoens, kan ik u verzekeren dat ik die in het geheel niet zal hebben, omdat de lust daartoe mij volkomen ontbreekt, laat staan om mijzelf te kwellen om hen ongenoegen te bezorgen. Het is een overweging die bij ons gangbaar is, die ik hun mededeel. Wanneer zij menen dat die hun aandacht niet verdient, omdat een buitenlander hun die in slecht Frans uiteenzet, dan zal ik daarover verder zwijgen, daar ik verder niets beters weet. Overigens kan ik niet nalaten mij enigzins te verbazen, hoe zulke verfijnde lieden zich hebben kunnen laten verleiden zoveel buitenlandse ideeën over te nemen, zoals het buskruit, het kompas, de boekdrukkunst, de telescoop, de pendule, als men die hun, wellicht, is komen voorstellen in een taal die volgens hun regels ongepolijst is.

Geloof u overigens niet, alstublieft, dat ik zo dolzinnig ben dat ik deze verheven zaken zou gaan vergelijken met het armzalige onderwerp dat ik bespreek. Het is slechts om te zeggen dat naar mijn mening, waar de materie onafhankelijk is van de werkwijze, ^Ldie schrijver geschikt is,^J die zich zo goed mogelijk uitdrukt. En het is daartoe dat ik nog een keer in de aanval ga, opdat u, wanneer mijn gekakel u verveelt, het hierbij laat, hetgeen ik goedmoedig zal opnemen, en ik zal toegeven dat u mij daarmee [slechts] recht doet.

Maar, mijnheer, staat u mij toch wel toe, ^Lzonder lach of gaap,^J dat ik u, alvorens terug te keren naar mijn onderwerp, durf aan te vallen wat betreft uw mesthoop van scherpe kritiek over de grammatica. Ik verzoek u te geloven dat ik dat ga doen terwijl ik mijn wangen bedekt houd uit angst voor een nieuwe klap, zoals de aap deed die schaakte tegen zijn meester. Mijn grote schaakmat beperkt zich ertoe dat ik u bescheiden vraag of het in uw taal beter is om te zeggen dat men een verloren papier heeft «*recouvert*» (teruggevonden) dan «*recouvré*». Wat mij betreft heb ik het aangedurfd een van uw kleine kruistochten te wijden aan dit

10. KA afschrift: <vostre etc.>, autograaf.

11. Huygens aan Corneille, 30 mei 1663 (6093).

«*recouvert*». Is dat niet de grootste aanmatiging van een Nederlander? Hoe is het mogelijk dat die mensen dat voor elkaar krijgen! Maar u bent zo goedertieren dat het onmogelijk is dat de arme sukkel u zouden vrezen.

Om nu uiteindelijk over de kwestie te spreken,¹² Ldat wil zeggen, Posthumus, over de drie geitjes,¹ staat u mij toe dat ik u zeg dat sommige Franse verzen fraaier zijn dan andere, dat wij slechts die van die beste kwaliteit accepteren en dat u er naar mijn mening niet slecht aan zou doen u te committeren aan dezelfde strengheid, die erin bestaat uw kwantiteiten noch te forceren noch te vervalsen. Om dit zo eenvoudig mogelijk uit te leggen, zeg ik dat in het Frans «*parler*» een jambe is en «*parle*» een trochee.

En vervolgens dat wie in een jambisch vers «*parl'er*» verdraait tot «*p'arler*», en in een trocheïsch vers «*p'arle*» tot «*parl'e*» een misstap maakt en zijn taal mismaakt. U merkt wel dat ik er voortdurend van uitga dat al uw gerijmde poëzie, evenals al de onze, en de Italiaanse, de Spaanse, de Engelse en iedere andere moderne, hetzij jambisch, hetzij trocheïsch is, en dat dientengevolge die twee versvoeten erin moeten worden gerespecteerd. Wanneer u dat tegenover mij ontkent, en u in de poëzie eveneens de dactylus en de anapest en de andere Griekse en Latijnse versvoeten een plaats wilt geven, ofwel, als u zonder acht te slaan op al het andere slechts uw lettergrepen wilt tellen, dan heb ik daar geen ander weerwoord tegen dan dat ik u de ongemakken heb getoond die daaruit kunnen voortkomen, en bovendien het verschil dat het harmonische oor maakt tussen de cadans van een zuiver jambisch of trocheïsch vers, en dat van een ander, dat geen van beide is. U heeft daarvan het bewijs gezien in de onderlinge vergelijkingen die mij, naar het mij schijnt, zijn gepermitteerd te maken uit [het werk van] de heer [Pierre] Corneille en anderen, waarover ik u kan zeggen dat Franse oren, evenzeer geleerd als op welluidendheid gespitst, het reeds met de mijne eens zijn geweest.

Kortom, dit is al mijn kritiek. Ik hoop dat men mij zal begrijpen, en zelfs durf ik te hopen dat men deze mettertijd minder zal afkeuren. LZo niet, wat rest mij dan?J Dat, wanneer wij het wellicht eens zijn over de wat men kwantiteit noemt, ik mij andermaal tot u zal wenden om te zeggen dat die waarover ik spreek een geheel andere is dan die van de oude Grieken en Romeinen, en dat ik er in onze zogenaamde moderne talen niets van terug zie, dan datgene dat het accent of de natuurlijke toon van het woord bepaalt.

Zo noem ik de eerste [lettergreep] van «*d'ire*» lang, maar die van «*dir'ay*» kort, zonder mij druk te maken over de plaatsing, noch [te storen aan] overwegingen van de oude prosodie, die wij heden ten dage niet meer kennen. Vervolgens zijn ook de voorlaatste [lettergrepen] in «*étonné*» en «*labouré*» voor ons kort, en de laatste lang, hetgeen in het¹³ Latijn niet zo zou zijn. Maar het is hetzelfde in de andere talen die ik zojuist genoemd heb. Ik haal geen andere voorbeelden aan om mijn preek, die reeds te lang is, te bekorten. Ik wijs u er slechts op dat u wellicht niet in aanmerking heeft genomen dat ik heb opgemerkt dat de goede Dante onder de Italianen diegene is die het meest precies zijn jamben en trocheeën zuiver houdt, zodat men meermalen een tamelijk grote opeenvolging van verzen ziet, waarin de fout die wij als zodanig signaleerden in het geheel ontbreekt. Dat is echter geheel anders bij Petrarca en vele anderen. Trouwens, als u onze regel beproeft, dan zult u bemerken dat diegenen die hebben gepoogd in een van onze hedendaagse talen verzen volgens het oude maatsysteem te schrijven, zowel heroïsche als sapphische of andere, er erg slecht in zijn geslaagd, door te hebben gedacht de Latijnse prosodie in hun metrum te vatten, een kwestie die niet begrepen wordt in de eeuw waarin wij leven. Daar waar ze, in tegenstelling, als uitgangspunt zouden hebben genomen de kwantiteiten af te meten aan het accent van de uitspraak, die alles moet regeren, zal zelfs de meest achterlijke lezer de cadans van hun verzen kunnen proeven, daar het hem niet mogelijk zal zijn hierin fouten te maken, wanneer hij slechts leest zoals men spreekt.

Wat de vier voeten betreft, waarover ik het had, in plaats van zes, daarin heeft u meer dan gelijk, en dat is een gruwelijke misslag geweest, of van mij, of van mijn kopiist. Een nog grotere is, zult u zeggen, zoveel papier te hebben besteed aan futiliteiten. Maar uiteindelijk hebben die kleine kwesties toch vaak evenveel aandacht nodig als de grote. En ik ben ervan overtuigd dat de anatomie van een olifant niet meer moeite zou kosten dan die van een vlo, wanneer men zich daartoe zou zetten.

12. Martialis, *Epigrammata* VI, 19, 2: 'Maar mijn zaak betreft drie geitjes.'

13. Achtereenvolgens «*ēxtōnītūs*» en «*lābōrātūs*». Huygens'opmerking gaat dus niet op voor het tweede voorbeeld, een gevolg van het feit dat hij dit later toevoegde in de hoofdzin, zonder de eropvolgende bijzin aan te passen.

Na alles wat ik hier betreffende mijn drie punten achterwaarts heb doorlopen, moet ik nu gaan eindigen bij het eerste en breng ik u dank dat u mijn geschrift heeft willen lezen, en dat u zich wellicht nogmaals tot eenzelfde beleefdheid zult willen verplichten,

[MICHEL DE NEURÉ (PARIJS)]
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (PARIJS)]
14 FEBRUARI 1664
6223

Antwoord op Huygens' brief van 11 februari 1664 (6221).

Samenvatting: Neuré dankt Huygens namens Lamoignon voor het zenden van de *Momenta desultoria*. Hij gaat in op Huygens uiteenzettingen over het metrum in het Frans en in de poëzie in het algemeen. Hij relateert Huygens' uitspraken in deze, met name ten opzichte van het Frans.

Datering: De datering ontbreekt. Uit het <Ce Jeudy matin> boven de brief en uit Huygens ontvangstnotitie <R Paris, 14 Febvrier 1664> valt af te leiden dat de brief 14 februari 1664 is geschreven.

Primaire bronnen: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 1045-1047: brief (dubbelvel, 20x30 cm, abc | -; autograaf).

— Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, pp. 1011-1017: afschrift (apograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 1890, pp. 30-34: volledig.

— Worp 6, nr. 6223, pp. 40-42: volledig.

Namen: Christiaan Huygens; Guillaume de Lamoignon; Claude-Favre de Vaugelas (baron van Pérogès).

Titels: *Momenta desultoria* (Huygens 2/1655); *Remarques sur la langue Française* (Vaugelas 1647).

Glossarium: accent (accent); anapeste (anapest); catalecte (catalectisch); dactyle (dactylus); hypercatalecte (acatalectisch); jambe (jambe); jambique (jambisch); spondée (spondeus); tems (tel); ton (toon); trochäische (trocheïsch); trochée (trochee).

Transcriptie

¹Ce Jeudy matin.

Monsieur,

Vous aurez sans doute appris que j'estois hier ²au soir fort tard chez vous, où j'estois allé pour m'acquitter de la promesse que je vous avois faite de vous rendre conte en personne de la commission dont vous aviez voulu m'honorer vers Monsieur le Premier Président, en m'acquittant à mesme temps du remercement qu'il m'avoit ordonné de vous faire de sa part. Il paroist, Monsieur, que vous avez fait présent de vostre livre à beaucoup d'illustres personnes, mais je ne croy pas qu'aucune ³ait esté plus sensiblement touchée que cette dernière. Ce que vous reconnoistrez beaucoup mieux à vostre première entreveue, que par tout ce que je vous en pourroy dire. Et comme je désespère de vous la représenter au point qu'elle est, je vous en demande la dispense, afin de passer tout d'un coup à la response de vostre lettre.

Vous ne sçauriez croire combien je me sens glorieux de ce que vous avez pu avoir la patience de lire la mienne, et mesme encore |1012| celle d'y respondre. Je n'en ay pu lire les termes obligeans sans une confusion extrême, laquelle j'ay senty redoubler en voyant que je vous avois donné sujet de me faire le reproche *sus Minervam*. Quoyque j'aye de la peine à me souvenir de ce sujet, qui ne ⁴m'aura donc sans doute eschappé qu'à cause que j'estois tout endormy, je sçay bien que je vous ay déclaré mes soubçons sur ce que nos François vous pourroient dire touchant leur langue, mais c'estoit toujours sans préjudice de la grande connoissance que vous en avez, qui me fournit bien plus de matière d'admiration que de critique. Et ne croyez pas que, si la folie me prenoit de vous vouloir attaquer, je voulusse me contenter, comme le singe, de mettre ma joue à couvert avec la main. Je ne la tiendrois mesme pas en seureté soubz un pot de fer. Il ne faut donc pas, s'il vous plaist, prendre ces petites croisades, que vous avez trouvées, comme des notes de censures, mais

1. Ontvangstnotitie: <R Paris, 14 Febvrier 1664>.

2. KA afschrift: <au soir> ontbreekt.

3. KA afschrift: <en ait>.

4. <aura> is onderlijnt, maar zonder duidelijke reden.

seulement comme de simples marques de mes doutes, dont on pourroit se servir pour douter aussy de vostre observation, ce que je n'ay toujours fait qu'au nom des autres, et non point au mien, ne m' | 1013 | estant jamais picqué de puriste en nostre langue, comme font icy beaucoup de beaux espritz, qui ne cessent d'y raffiner, et croyent que c'est assez pour acquérir la réputation de sçavant. Pour moy, qui ay d'autre goust, il me suffist de parler ou d'écrire naturellement, sans avoir égard aux superstitions des loix que prescrivent ces congrus, que je ne blâme point, toujours prest mesme à me soubmettre à leur censure et avouer ma faute s'il m'en arrive contre leur reigle.

Ce que je ne puis assez admirer en vous, c'est, qu'estant remply d'une infinité de belles connoissances, vous soyiez encore si bien versé en celle-cy, que vous puissiez marcher de pair avec eux, et vous rendre aussy redoutable comme si vous estiez né dans le péis comme eux, et que vous n'eussiez rien fait autre chose que travailler à la perfection de nostre langue. Or, Monsieur, voyez si, ayant cette opinion | b = 1046 | de vous, j'ay pu avoir la pensée de vouloir corriger vos escritz. Je vous assure que je suis mesme ravy de voir que vous ayiez bien voulu me reprendre de mes fautes. Vous ne sçauriez mesme croire combien il me desplaist | 1014 | d'avoir de quoy deffendre celle que vous avez remarquez au mot de «recouvert». Je voudrois que celuy qui a fait les Remarques de la langue Françoise fust pour vous, et contre moy. Et peut-estre l'est-il ainsy, parce qu'après avoir fort bien prouvé que ce participe est contre le reigle et contre la raison, il conclude cependant ainsy: ⁵«L'usage néanmoins a establi «recouvert» pour «recouvré», c'est pourquoy il n'y a point de difficulté qu'il est bon, car l'usage est le roy des langues, pour ne pas dire: le tyran.»

Mais, comme vous dittes, laissons là ces pointilles, pour venir à vostre très-considérable observation. En vérité, je ne sçay ce que j'y ay respondu, tout endormy que j'estois. Il me souvient seulement que, ne pouvant comprendre ce nombre de piedz, mis pour un autre, je m'efforçay inutilement à chercher dans le parallele de la prosodie ou poésie antiene quelque convénance pour trouver le nombre des syllabes de nos grands vers, afin qu'ils fusent donc jambiques trimètres, ou de | 1015 | six piedz, ou bien trochaïques de mesme mesure, les uns ⁶acatalectes, sçavoir les masculins, et les autres ⁷hypercatalectes, les féminins. Mais je ne pouvois trouver mon conte des syllabes en quatre jambes ou trochées, qui n'en ont que deux, pour en faire douze, à moins de resoudre ces pieds en tribraques, qui sont les seuls en quoy ils pouvoient estre changés, ne le pouvant estre en dactyles ou anapestes, attendu que ⁸ceux ont quatre temps, et les autres n'en ont que trois. Mais comme selon vostre explication et dernier éclaircissement la poésie moderne n'a point ce rapport avec cet art métrique des langues antienes, il ne s'y faut donc plus arrester et ne considérer plus au lieu de la quantité du tems, que celle du ton, qui se nomme accent.

Chez les Grecs ces deux quantitez estoient tout à fait différentes. La quantité du temps se considéroit comme des intervalles longs ou courtz, et celle du ton, comme des degrés hautz ou bas. Or, si ⁹celle-cy est seulement en usage dans la poésie des langues modernes, je ne sçay quand nos François pourront la | 1016 | remarquer dans la leur, les accens ne trouvant ¹⁰guère de siège assuré sur leurs motz pour faire des tons qui marquent des pieds. Ils auront mesme de la peine à comprendre que «parler» soit un jambe, qui par la fermeté de ses deux syllabes paroistroit plustost un spondée, et que «parle» devienne un trochée par la seule exténuation de sa dernière.

J'avoue que j'en sens pourtant quelque chose, mais cela change si fort selon les diverses positions des motz dans le fil du discours, qu'il sera bien difficile d'en faire des règles pour la fabrique des vers. Néanmoins, comme je vous ay déjà dit, je ne conteste point qu'enfin cela ne puisse arriver. Et que la poésie n'estant qu'une oraison contrainte et gesnée, on ne puisse encore adjouster à la rigueur du nombre des syllabes et de quantité d'autres lois celle de la quantité du temps ou du ton pour la rendre plus admirable. | c = 1047 |

Voilà, Monsieur, ce que j'en pense. Mais je ne laisse pas toujours d'apprehender que nos poètes ne refusent de reconnoistre cette ¹¹decouverte, et qu'ils ne soutiennent que cela ne sçauroit avoir lieu | 1017 | dans nostre

5. In de marge: <Pag. 16 de l'édition de 1647.>

6. KA afschrift: <acalectes>.

7. KA afschrift: <hypercalectes>.

8. KA afschrift: <ceux-là>.

9. Worp: <celluy>.

10. KA brief: <guière>.

11. KA afschrift: <decouverte> autografisch.

langue. Les Italiens ont déjà fait des vocabulaires seulement pour marquer leurs accens et ¹²en ont mesme donné des règles, mais les François ne s'en sont point encore avisez, et peut-estre ne manquera-t-on pas de dire que c'est qu'il n'y en a point, au moins qui en vaille la peine, n'estant pas de grand usage. Cependant on ne doit pas laisser de vous avoir bien de l'obligation du louable effort que vous faites pour monstrer qu'elle n'en est pas dépourvue, et qu'ils ont mesme un bel effet. Je veux bien moy vous en remercier par avance, et particulièrement de la part qu'il vous a pleu de m'en vouloir faire. Si j'ay l'honneur de vous voir samedy, avec Monsieur vostre fils, nous en pourrons dire plus d'un mot en bonne compagnie.

Cependant je prie Dieu qu'il vous conserve et qu'il me fasse naistre quelque occasion dans laquelle je puisse vous tesmoigner l'estime que j'ay de vostre vertu, et que je suis véritablement,

Monsieur,

vostre très-humble et très-obéissant serviteur
De Neuré.

Vertaling

¹³Donderdagochtend.

Mijnheer,

U zult zonder twijfel hebben gehoord dat ik gisteravond zeer laat nog bij u aan de deur ben geweest, waarheen ik was gegaan om de belofte in te lossen, die ik u had gedaan, om u persoonlijk op de hoogte te houden van de opdracht waarmee u mij heeft willen eren jegens ¹⁴mijnheer de president, terwijl ik tegelijkertijd zijn dank, die hij mij had opgedragen u mede te delen, wilde overbrengen. Het schijnt, mijnheer, dat u uw ¹⁵boek aan veel voornamen personen ten geschenke heeft gegeven, maar ik geloof niet dat iemand er meer door is geroerd dan de laatstgenoemde. Dat zult u bij uw eerstvolgende onderhoud [met hem] duidelijker merken dan ik het u nu met woorden kan zeggen. En aangezien ik niet de hoop heb hem jegens u te [kunnen] vertegenwoordigen in de huidige omstandigheden, vraag ik u mij ervan te ontslaan, teneinde direkt verder te kunnen gaan met het beantwoorden van uw ¹⁶brief.

U kunt niet beseffen hoe trots ik mij voel dat u het geduld heeft willen nemen de ¹⁷mijne te lezen, en deze zelfs te beantwoorden. Ik heb de vriendelijke woorden niet kunnen lezen zonder aan een uiterste verwarring ten prooi te vallen, welke ik nog groter voelde verdubbelen toen ik merkte dat ik u aanleiding had gegeven mij het verwijt te kunnen maken dat ik mij had gedragen als ¹⁸als een zwijn jegens Minerva. Hoewel het mij moeite kost me het onderwerp te herinneren, dat mij dus vast zal zijn ontschoten, aangezien ik geheel was ingedut, herinner ik me wel dat ik u mijn bedenkingen heb meegedeeld over wat wij Fransen u zouden kunnen zeggen over hun taal, maar dat was steeds zonder iets af te doen van de grote kennis die u ervan heeft, en die mij veel meer reden tot bewondering dan tot kritiek verschaft. En denkt u toch niet dat, als dwaasheid mij ertoe bracht u te willen aanvallen, ik mij ermee tevreden zou stellen, zoals de aap doet, met mijn hand mijn wang te bedekken. Ik zou die zelfs niet in verzekering onder een ijzeren pot houden. Men moet dus niet, als het u beliebt, deze kleine kruisochtjes, die u heeft aangetroffen, als punten van veroordeling opvatten, maar eenvoudig als het aanstippen van enkele punten van bij mij aanwezige twijfel, waarvan men ook gebruik zou kunnen maken om enkele van uw overwegingen in twijfel te trekken, hetgeen ik altijd slechts uit naam van

12. KA afschrift: <en> autografisch.

13. 14 februari 1664.

14. Guillaume de Lamoignon.

15. *Momenta desultoria* (2/1655).

16. Huygens aan Neuré, 11 februari 1664 (6221).

17. Neuré aan Huygens, 10 februari 1664 (6220).

18. *Sus Minervam*: een Latijns spreekwoord dat gebezigd wordt wanneer minder kundig persoon een duidelijk veel kundiger persoon probeert te instrueren.

anderen heb gedaan, en beslist niet op eigen titel, daar ik mij nooit heb willen opwerpen als purist in onze taal, zoals vele ontwikkelde geesten hier doen, die niet ophouden met hun haarkloverijen in dezen, en die menen dat dat volstaat om de naam te verwerven geleerd te zijn. Ik voor mij, die een andere neiging heb, kan ermee volstaan natuurlijk te spreken of te schrijven, zonder acht te slaan op de bijgelovigheden van de wetten die deze pietluttigen voorschrijven, zonder hen iets kwalijk te nemen, en ben zelfs altijd bereid me aan hun oordeel te onderwerpen en mijn fouten toe te geven, wanneer het mij gebeurt dat ik tegen hun regels handel.

Wat ik niet genoeg in u kan bewonderen is dat u, reeds vervuld van een oneindigheid aan fraaie kennis, ook in deze zo goed bekend bent, dat u met hen gelijke tred kunt houden, en u dat u zich daardoor even geducht kunt maken, alsof u, net als zij, in dit land bent geboren, en alsof u niets anders te doen heeft dan te werken aan de vervolmaking van onze taal. Welnu, mijnheer, zie nu zelf of ik met deze mening over u de gedachte heb kunnen koesteren uw geschriften te willen verbeteren. Ik verzeker u dat ik zelfs ervan verrukt ben dat u mijn gebreken heeft willen berispen. U kunt zelf nauwelijks beseffen hoezeer het mij mishaaft iets te moeten verdedigen zoals wat u opmerkt over het woord «*recouvert*». Ik zou willen dat ¹⁹hij die de ²⁰*Remarques de la langue Française* heeft geschreven, uw kant had gekozen, en niet de mijne. En wellicht is dat ook zo, want nadat hij zeer duidelijk uiteen heeft gezet dat dit [voltooid] deelwoord ingaat tegen de regel en de rede, besluit hij vervolgens aldus: ‘Het gebruik heeft inmiddels «*recouvert*» aanvaard in plaats van «*recouvré*», en daarom is er geen probleem om de juistheid ervan te accepteren, want het gebruik is de koning van de taal, om niet te zeggen, de tiran.’

Maar, zoals u reeds zei, laten wij deze kleinigheden achter ons laten en ons richten op de zeer gewichtige overweging van uw hand. Naar waarheid, ik weet niet meer wat ik erop heb geantwoord, ingedut als ik was. Ik herinner me slechts dat ik, het aantal voeten niet begrijpend, genoteerd in plaats van een ander, nutteloos heb gezocht in de parallel van de prosodie of de klassieke poëzie naar een eenvoudig middel om het aantal lettergrepen van onze grote verzen te bepalen, opdat die uiteindelijk jambische trimeters zouden gaan worden, ofwel met zes voeten, ofwel met trocheeën in dezelfde metra, de ene acatalectisch, te weten de mannelijke, en de andere hypercatalectisch, namelijk de vrouwelijke. Maar ik kon niet aan dat aantal lettergrepen komen middels vier jamben of trocheeën, die er slechts twee hebben, om er twaalf van te maken, tenzij dan door die voeten als tribrachen te beschouwen, die de enige zijn waarin zij kunnen worden veranderd, hetgeen bij dactylen en anapesten onmogelijk is, aangenomen dat zij vier ‘tellen’ zouden kennen, en de anderen slechts drie. Maar omdat volgens uw laatste uitleg en verklaring de moderne poëzie in het geheel geen verbinding meer heeft met deze metrische kunst van de klassieke talen, moeten we er dus niet verder bij stilstaan en verder in plaats van ons te richten op de kwantiteit van de tel, veeleer kijken naar de toon ervan, die accent wordt genoemd.

Bij de Grieken waren deze twee kwantiteiten geheel verschillend. De kwantiteit van de ‘tel’ werd beschouwd als een lange of een korte periode, en die van de toon als trappen van hoog of laag. Welnu, wanneer nu dit slechts in gebruik is bij de poëzie van de moderne talen, dan zou ik niet weten wanneer de Fransen ze in de hunne zouden kunnen aangeven, aangezien de accenten nauwelijks vaste plaatsen hebben binnen de woorden om er een toon op te zetten die de voeten markeren. Zij zullen zelfs problemen hebben met te begrijpen dat «*parler*» een jambe is, daar dit door de robuustheid van zijn lettergrepen veeleer een spondeus lijkt te zijn, en dat «*parole*» een trochee zou worden, slechts vanwege het verzwakken van de laatste [lettergreep].

Ik geef toe dat ik er wel iets van kan aanvoelen, maar dat verandert zo sterk mee met de plaats van de woorden binnen de draad van het betoog, dat het zeer moeilijk zou zijn daaruit regels samen te stellen voor het schrijven van verzen. Niettemin sluit ik, zoals ik u reeds heb gezegd, niet uit dat het ooit nog eens zal gebeuren. En daar de poëzie niet meer is dan een beperkte en ingesnoerde manier van spreken, zou men aan de dwang van het aantal lettergrepen en de veelheid aan andere regels niet nog die van de kwantiteit van de ‘tel’ of van de toon hoeven toe te voegen om haar nog bewonderenswaardiger te maken.

19. Claude-Favre de Vaugelas.

20. Claude-Favre de Vaugelas, *Remarques sur la langue Française* (Parijs: weduwe Jean Camuset en Pierre le Petit, 1647).

Ziehier, mijnheer, hoe ik erover denk. Maar ik kan niet helemaal loskomen van de angst dat onze dichters zullen weigeren deze ontdekking te erkennen, en dat zij zullen volhouden dat zoiets in onze taal geen plaats zou mogen hebben. De Italianen hebben reeds woordenboeken gemaakt, slechts om hun accenten aan te geven en er zelfs regels voor gegeven, maar de Fransen hebben daartoe nog niet besloten, en wellicht zal men niet nalaten te zeggen dat die er helemaal niet zijn, tenminste niet die de moeite waard zijn, omdat ze toch niet veel gebruikt zouden worden. Desalniettemin dient men u zeer verplicht te zijn voor de lofwaardige poging die u heeft ondernomen om aan te tonen dat ze er wel degelijk zijn, en dat ze zelfs een fraaie werking hebben. Ik voor mij zou u er gaarne bij voorbaat voor willen bedanken, en in het bijzonder voor het feit dat u mij er deelachtig aan heeft willen maken. Wanneer ik de eer zal hebben u ²¹zaterdag te ontmoeten, samen met mijnheer uw zoon [Christiaan], dan kunnen wij daar in goed gezelschap nog eens verder over spreken.

Ondertussen bid ik God dat Hij u behoude, en dat Hij me een gelegenheid zal geven waarin ik u zal kunnen getuigen van de achting die ik heb voor uw deugden, en dat ik oprecht ben,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
[Michel] de Neuré.

[PHILIPS DOUBLET] (DEN HAAG)
AAN CHRISTIAAN HUYGENS [PARIJS]
22 FEBRUARI 1664
6226A

Antwoord op een verloren gegane brief van Christiaan Huygens.

Samenvatting: Doublet vraagt Christiaan een gunst vanwege zijn moeder en vertelt de laatste nieuwtjes uit Den Haag. Eén ervan is dat Ida van Dorp een bal gaf, waar violisten speelden.

Over een antwoord van Christiaan Huygens is niets bekend. Doublet schreef opnieuw op 28 februari 1664 (**6229A**).

Primaire bron: Amsterdam, Univ. Bibl., Hs. 27, omslag Aw, nr. 8: brief (dubbelvel, 17x23cm, abc | d; autograaf).

Vroegere uitgave: OC 5, nr. 1215, pp. 31-34: volledig.

Namen: David Becker; Jan Willem Cabeljauw; Roeland Cau; Sebastien Chièze; Gerard Crommon; Da Costa; Pietro della Valle; Ida van Dorp; Dulcinea (Cobetje Thibault); Artus Gouffier; Van Heteren; Constantijn Huygens jr.; Geertruida Huygens; Martha Maria Huygens; Lodewijk Huygens; Susanna Rijckaert; Santje (Susanna Rijckaert); Israël Silvestre; Cobetje Thibault; Hendrik van Uytenhove; Isabeau de Vogelaer; Maria Zuerius.

Plaatsen: Amsterdam; Den Haag; Parijs; Vaux le Vicomte.

Titels: *Troisiesme partie des fameux voyages* (Della Valle 1663); *Quatriesme et dernière partie des fameux voyages* (Della Valle 1664).

Glossarium: ballet (ballet); violon (violist).

Transcriptie

A Monsieur

Monsieur Chr. Huygens de Zuylichem,

à Paris.

La Haye, le 22 Febrier 1664.

Quoyque je fasse rien moins volontiers que vous importuner par des commisions, si est-ce que ny vous ny moy n'en pouvons échapper cette foy-cy, mais elle est mieux de vostre fait que ne seroient des jupes ou dentelles. Ma mère donc vous prie très humblement de luy faire avoir une petite monstre à boîte d'or unie, le tout dans un estuy de chagrin, garny de clous d'or à la plus nouvelle mode, mais point en chiffre. La grandeur comme on les porte le plus à présent, mais surtout que l'ouvrage soit du meilleur ouvrier, et le plus juste que faire se pourra, cheminant vingt et huit heures ou environ, c'est pour son propre usage. La commodité est bonne d'oresnavant pour l'envoyer par nos marchands de La Haye, qui en cette saison font d'ordinaire un voyage à Paris pour des nippes nouvelle, et par ce mesme moyen on vous enverra la provision requise au dit achapt, dez qu'il vous plaira me faire sçavoir ce qu'il aura cousté. Je parleray pour cet effet avec Van Heteren, qui part dans peu de jours.

Pour des nouvelles je n'en sçay guère pour | b | à présent. Le frère Louis va estre *Speeljoncker* avec Mademoiselle Ida du cousin David. La semaine qui vient, sa Dulcinée Zélandoise est icy, *maer de grootste hitte is over*, et il ne me semble pas qu'il regrette autant qu'il auroit fait il y a trois ou quatre mois de ce que le voyage d'Amsterdam le va absenter de sa belle. Je doute mesme s'il n'auroit point souhaitté presque qu'il eust pu partir au mesme temps qu'elle arriva icy. Cependant il la va voir tous les jours, *maer 't en is soo geen ernst meer, dunkt mij*.

L'ainé tousjours le mesme auprès de sa Santje, si ce n'est que la venue de Mick depuis quelques jours chez Crommom, le rend un tant soit peu moins assidu auprès la première.

Selon toute apparence on entendra quelque chose avant qu'il soit longtemps *van* Sus Huygens. Le Capitaine Cauw et *Joncker* Uytenhove font tous deux des grandissimes efforts, et la bonne tante balance entre l'argent et la noblesse, sans se pouvoir déterminer.

Nous avons fait le mesme jugement de portrait de Pietro della Valle que vous dans vostre dernière. Il y a plus de trois mois que nous | c | avons veu la 3me partie et dernière de ses voyages en François.

Je suis marié que les planches du caroussel d'Israël soient encore si peu avancées. Je n'ay rien des desseins de Vaux, mais souhaite fort d'en avoir, si cela se pouvoit faire par ce moyen de nos marchants.

Comment le publicq reçoit-il la Cariole Rohanesque?

¹*Belletine Deedel heeft de maselen.*

On m'assure pourtant qu'il y a un homme à Paris, mais j'ay oublié son nom, qui grave le grand ballet et les veues de la sale, avec machines en dedans.

Monsieur le Conseiller nous a fait bien rire hier par ses lettres et son portrait équestre du bon homme d'Acosta, son hoste. Je n'ay pas le loisir cette fois-cy de luy escrire. Si vous le faites, ajoutez-y, s'il vous plaist, mes recommandations.

Il y a eu bal avant-hier chez la tante Dorp, où il ne s'est rien passé de remarquable que je sache. Cabeliau donna les violons, mais le festin, qui estoit fort beau, estoit de bien plus grande dépence, *soo dat me soodoende meer geeft als krijcht voor de vreucht van violons*. Adieu.

²*Wij sijn seer belust om te weeten of papa dien handel tot Ryckers soo goet vint en approbeert, of dat hij er niet van weet.*

Vertaling

Aan de heer Christiaan Huygens van Zuilichem,

te Parijs.

Den Haag, 22 februari 1664.

Hoewel ik niets minder graag doe dan u lastigvallen met opdrachten, is het zo dat noch u noch ik er deze keer aan kunnen ontkomen, maar deze boodschap is geschikter voor u dan rokken of kantwerk. Mijn moeder verzoekt u dus nederig haar een horloge met een gouden kastje te doen toekomen, in een segrijn-leren hoesje met goudbeslag volgens de laatste mode, maar zonder cijfers. De afmetingen moeten zijn zoals men ze tegenwoordig het meest draagt, maar vooral is het belangrijk dat het werk is van de beste vakman, zo nauwkeurig als mogelijk is, en het moet ongeveer 28 uur lopen; het is voor haar eigen gebruik. Vanaf nu is er een goede gelegenheid om het naar Den Haag te sturen via onze kooplui, die in deze tijd van het jaar gewoonlijk een reisje naar Parijs maken voor de nieuwste snuffjes, en op dezelfde manier zal men u de benodigde middelen voor de aanschaf doen toekomen, zodra u mij hebt laten weten wat het heeft gekost. Ik zal hierover met [***] van Heteren praten, die over enkele dagen vertrekt.

Ik heb bijna geen nieuwtjes deze keer. Broer Lodewijk zal met mejuffrouw Ida [van Dorp] ¹bruidsjonker² zijn van neef David [Becker]. De komende week zal zijn Zeeuwse ³Dulcinea hier zijn, ⁴maar de grootste hitte is voorbij,⁵ en het lijkt mij niet dat hij het evenzeer als drie of vier maanden geleden betreurt dat de reis naar Amsterdam hem zal scheiden van zijn schone. Ik denk zelfs dat hij bijna heeft gewenst dat hij kon vertrekken

1. OC: <Belletie>.

2. Deze zin staat deels op b, deels op c.

3. Cobetje Thibault.

op het moment dat zij hier aankwam. Wel gaat hij haar elke dag opzoeken, ^Lmaar het is niet meer zo serieus, dunkt mij.^J

Je oudste ⁴broer is nog steeds bij zijn ⁵Santje, ware het niet dat de komst van ⁶Mick enkele dagen geleden bij [Gerard] Crommon hem iets minder toegewijd aan de eerste maakt.

Het heeft er alle schijn van dat men eerdaags iets zal horen ^Lover^J zus [Martha Maria] Huygens. Kapitein [Roeland] Cau en ^Ljonker^J [Hendrik van] Uytenhove, [heer van Amelisweerd], doen beiden geweldige pogingen, en de goede tante balanceert tussen geld en adel zonder tot een besluit te kunnen komen.

Wij denken hetzelfde als u in uw laatste brief over het portret van Pietro della Valle. Het is meer dan drie maanden geleden dat wij het ⁷derde en ⁸laatste gedeelte van zijn reizen in het Frans hebben gezien.

Ik vind het vervelend dat de platen voor de carroussel van Israël [Silvestre] zo weinig opschieten. Ik bezit niets van de ⁹tekeningen van Vaux[-le-Vicomte], maar zou dat wel graag willen, als dat via onze kooplui mogelijk zou zijn.

Wat zegt het publiek over de postwagen van [Artus Gouffier, hertog van] Roannes?

^L¹⁰Isabeau Dedel heeft de mazelen.^J

Men verzekert mij toch dat er een man is in Parijs, - ik ben zijn naam echter vergeten, - die gravures maakt van het grote ballet en het aanzicht van de zaal, met de machinerie erbij.

De ¹¹raadsheer heeft ons gisteren erg laten lachen met zijn brieven en zijn portret van de goede heer Da Costa, zijn gastheer, te paard. Ik heb momenteel geen tijd hem te schrijven. Als u hem schrijft, zendt u dan alstublieft mijn complimenten mee.

Eergisteren was er bal bij tante [Ida] van Dorp, waar niets opmerkelijks is gebeurd, voorzover ik weet. [Jan Willem] Cabeljauw had voor de violisten gezorgd, maar het feest, dat best leuk was, kostte veel meer, ^Lzodat men zodoende meer geeft dan ontvangt voor het genoeg violisten te hebben ingehuurd.^J Gegroet.

^LWij zijn heel benieuwd of vader de liefdesperikelen met [Susanna] Rijckaert goedvindt en goedkeurt, of dat hij er niets van weet.^J

4. Constantijn jr.

5. Susanna Rijckaert.

6. Maria Zuerius.

7. Pietro della Valle, *Troisiesme partie des fameux voyages de Pietro della Valle* (Parijs: Gervais Clouzier, 1663).

8. Pietro della Valle, *Quatriesme et dernière partie des fameux voyages de Pietro della Valle*, vertaling Étienne Carneau en François le Comte (Parijs: Gervais Clouzier, 1664).

9. Doublet had in zijn brief van 20 januari 1661 (OC 3, nr. 829, pp. 219-224) al naar deze gravures van Israël Silvestre gevraagd.

10. Isabeau Vogelaer, echtgenote van Johan Dedel.

11. Sebastien Chièze.

[CHRISTIAAN HUYGENS] (PARIJS)
[AAN ZIJN BROER LODEWIJK (DEN HAAG)]
22 FEBRUARI 1664
6226B

Vervolg op Christiaan Huygens' brief aan zijn broer Lodewijk van 15 februari 1664 (OC 5, nr. 1212, pp. 26-28).

Samenvatting: Christiaan Huygens schrijft dat hij een uitvoering van het nieuwste ballet in het Palais Royal heeft bijgewoond, alsmede allerlei ander nieuws, voornamelijk betreffende de huwelijksplannen van Constantijn Huygens jr. en financiële zaken.

Door Lodewijk beantwoord op 27 februari 1664 (verloren, zie OC 5, nr. 1219, pp. 42-44).

Primaire bronnen: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 45: brief (dubbelvel, 17x22cm, abcd | -; autograaf).

— Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 36I, fol. 200v: later afschrift (Constantijn (V) Huygens).

Vroegere uitgaven: OC 5, nr. 1214, pp. 30-31: volledig.

— Andriess 1993, p. 202: onvolledig (<Avant-hier ... belles>, <Au sortir ... chemise.>), in Nederlandse vertaling.

Namen: Justina Baerle; Constantia Bartolotti; David Becker; Isabelle de Choiseul (echtgenote van Henri I de Guénégaud); Henri I de Guénégaud; Henri-Louis Habert (heer van Monmor; Constantijn Huygens jr.; Susanna Huygens; Lodewijk XIV; Susanna Rijckaert; Jacob Rijckaert; Melchisédec Thévenot; Cobetje Thibault.

Plaatsen: Palais Royal (Parijs).

Titels: *Les amours déguisés* (Lully/Perigny&Benserade 1664).

Glossarium: ballet (ballet); danser (dansen); entrée (balletnummer).

Transcriptie

¹A Paris, ce 22 Fevrier 1664.

Avant-hier nous vismes danser le Ballet au Palais Royal qui fut beau et magnifique, et surtout les entrées des dames, qui estoient jusqu'à 22 en nombre, et plusieurs fort belles. C'estoit la 3e fois et aujourd'hui ce sera la 4e et Lundy la 5e et dernière. ²Au sortir delà j'avois si chaud qu'il faut changer de chemise.

J'ay dit à Monsieur Thévenot les soins que vous voulez prendre pour luy, dont il vous remercie fort.

³Je ne sçauroids pas vous dire pour certain si le frère de Zeelhem a demandé nouvellement avis à mon père touchant ce que sçavez, mais je sçay bien que cy-devant il ya 2 ou 3 mois, il luy proposa celle-là avec deux autres encore et que le *Signor Padre* dès lors sembloit encliner à cette première, auprès de qui vous dites qu'il est tousjours si assidu. J'ay fait venir à propos cette matière encore aujourd'hui, et je voy qu'il est encore assez porté de ce costé-là, et qu'il ne s'oppose fort si le frère venoit à le consulter. Il dit que le père et mère sont d'honestes gens, et que la dote de 40 mille £ n'est pas si petite, quoyqu'il souhaiteroit qu'elle fust meilleure. Ensuite *multâ de iniquitate temporum* pour nous autres, | b | ce qui nous porta d'autres discours. Quand on me demandera mon avis je le diray librement et soutiendray tousjours que le frère devroit aspirer à quelque alliance plus considérable et plus utile, et qu'il sera d'ailleurs très-mal à son aise avec la rente de ces 40 mille □ et ce qu'il apportera de son costé, qui durant la vie de père ne sera pas grand chose. Pour moy j'avou que ce ne seroit pas mon affaire, et que j'aimeray tousjours plus de supporter la pauvreté estant seul qu'en ayant femme et enfans. Mais vous à propos, avec vostre Zélandoise croiez-vous faire beaucoup mieux vos affaires? Où en estes-vous, quels rivaux avez-vous? Il me semble que vous en parlez assez froidement cette fois.

1. CH 36I: datum onderaan; opschrift: <Au mesme>.

2. CH 36I: <Au sortir delà ... changer de chemise.> ontbreekt.

3. CH 36I: <Je ne sçauroids pas ... froidement cette fois.> ontbreekt.

Je m'estonne comment vous ayez pu ignorer si longtemps ⁴que j'avois receu le présent du Roy, puisque je l'ay escrit au frère ⁵de Zeelhem et à ma sœur, si je ne me trompe. Ce n'estoit que ⁶40 escus, qui, à dire vray, me sont venu fort bien à point ⁷et m'ont espargné la peine de demander si souvent de l'argent à mon père, comme sans |c| cela j'eusse esté contraint de faire; qui, comme vous sçavez, est chose très-fâcheuse. S'il se plaint avec tout cela que je luy couste cher, c'est qu'il cherche sujet de vous prescher le ménage. Il me fit lire dernièrement une lettre au frère par laquelle il sembloit accorder quelque augmentation à nostre pension ordinaire, et demandoit de combien l'on prétendoit qu'elle fut. J'espère qu'on n'aura pas négligé d'en profiter, et voudrois bien sçavoir ce qui s'en est ensuivi.

Nous dinames hier chez Monsieur de Guénégaot, où je fis venir après-diner la machine du vuide qu'a Monsieur de Montmor, pour faire veoir les expériences à cette dame, qui est la meilleure femme du monde, et à 2 ou 3 autres curieux et curieuses.

Le bon *Don* Sebastian a perdu depuis peu son père, sur quoy je m'en vay luy escrire un mot de compliment.

⁸Je vous remercie de toutes vos nouvelles et attendray par vostre première *un poco di raguaglio* des nopces d'Amsterdam.

Vertaling

Parijs, 22 februari 1664.

⁹Eergisteren hebben we het ¹⁰ballet zien dansen in het Palais Royal, dat heel mooi en groots was, vooral de nummers met de dames, tot 22 in getal en bij wie verschillende schoonheden. Dat was de derde keer; vandaag zal het de vierde keer zijn en maandag [27 februari] de vijfde en laatste keer. Na afloop had ik het zo warm dat ik een ander hemd moest aantrekken.

Ik heb aan de heer [Melchidésec] Thévenot gezegd hoeveel moeite u voor hem gaat doen, waarvoor hij u zeer bedankt.

Ik zou u niet met zekerheid kunnen zeggen of ¹¹broer van Zeelhem, nog recentelijk aan vader advies heeft gevraagd over ¹²wat u weet, maar ik weet wel dat hij hem twee of drie maanden geleden ¹³haar heeft voorgesteld, met twee anderen, en dat ¹⁴mijnheer vader sindsdien het meest voor die eerste scheen te voelen, die hij naar uw zeggen voortdurend achterna loopt. Ik heb deze zaak nog vandaag aan de orde gesteld en ik heb bemerkt dat hij nog steeds in deze richting denkt en dat hij zich er niet tegen zal verzetten als ¹⁵broer hem daarover zal raadplegen. ¹⁶Hij zegt dat de ¹⁷vader en de moeder nette mensen zijn, en dat de bruidsschat van 40.000 gulden niet zo gering is, al zou hij wensen dat het meer was. Vervolgens ¹⁸van alles over de moeilijke tijden van vandaag voor ons, hetgeen ons weer op andere onderwerpen van gesprek bracht. Wanneer men mij om advies zal vragen, zal ik hem zeggen en steeds volhouden dat broer zou moeten streven naar een betere en gunstiger verbintenis, en dat hij trouwens slecht af zou zijn met de rente van die 40.000 gulden en met wat hij van zijn zijde zal inbrengen, wat zolang vader leeft niet zoveel kan zijn. Ik voor mij geef toe dat het mijn

4. CH 36I: <que j'avois receu> ontbreekt.

5. CH 36I: <de Zeelhem> ontbreekt.

6. CH 36I: <400>.

7. CH 36I: <Parce que j'avois quelques machines à payer, que j'avois faite faire, et dont je ne voulois pas parler à mon père.> in plaats van <et m'ont espargné ... s'en est ensuivi.>.

8. CH 36I: <Adieu.> in plaats van <Je vous remercie ... d'Amsterdam.>.

9. 20 februari 1664.

10. Jean-Baptiste Lully (muziek, *** Perigny en Isaac de Benserade (tekst), *Les amours déguisés*. Première: 29 januari 1664.

11. Constantijn Huygens jr.

12. Nl. Constantijn jr.'s huwelijksplannen.

13. Susanna Rijckaert?

14. Constantijn Huygens jr.

15. Constantijn Huygens sr.

16. Jacob Rijckaert.

17. Susanna Bartolotti.

zaak niet zou zijn, en dat ik liever alleen in armoede zou leven dan met vrouw en kinderen. Maar wat u aangaat, denkt u dat u met uw ¹⁸Zeeuwse beter af zult zijn? Hoever bent u daarmee en welke rivalen heeft u? Het komt mij voor dat u er deze keer wat afstandelijker over bent.

Het verbaast mij dat u nog steeds niet weet dat ik het geschenk van de ¹⁹koning heb ontvangen, aangezien ik daarover aan mijn ²⁰broer van Zeelhem en aan mijn ²¹zuster heb geschreven, als ik mij niet vergis. Het waren slechts 40 schilden, maar die kwamen werkelijk op het juiste moment en ze bespaarden mij het probleem zo dikwijls geld aan vader te moeten vragen, want zonder dat zou ik daartoe gedwongen zijn, wat zoals u weet een vervelende zaak is. Als hij zich met dat alles beklagt dat ik hem teveel kost, is dat omdat hij een voorwendsel zoekt om u tot zuinigheid te bewegen. Hij liet me laatst een brief aan ²²broer lezen waarin hij scheen toe te stemmen in een verhoging van onze gewone toelage en vroeg hoe hoog men [=ik] dacht dat die was. Ik hoop dat ik niet heb nagelaten daarvan te profiteren en zou graag weten wat daaruit is voortgevloeid.

Gisteren hebben we gegeten bij de heer [Henri I] de Guénégaud, waar ik na de maaltijd de vacuümmachine liet komen van de ²³heer van Montmor om de experimenten te laten zien aan ²⁴mevrouw, de beste vrouw ter wereld, en twee of drie andere belangstellende dames en heren.

De goede ²⁵heer Sebastien Chièze heeft kort geleden zijn ²⁵vader verloren, naar aanleiding waarvan ik hem een ²⁶condoleancebrief zal schrijven.

Ik dank u voor al het nieuws en verwacht in uw eerstvolgende ²⁷brief ²⁷„wat nieuws“ over het Amsterdamse ²⁸huwelijk.

18. Cobetje Thibault.

19. Lodewijk XIV.

20. Constantijn Huygens jr.

21. Susanna Huygens.

22. Constantijn Huygens jr.

23. Henri Louis de Habert, heer van Monmor.

24. Isabelle de Choiseul.

25. Jérôme Chièze.

26. Van deze brief is niets bekend.

27. Lodewijk Huygens aan zijn broer Christiaan, 27 februari 1664 (verloren).

28. Dat tussen David Becker en Justina van Baerle.

[PHILIPS DOUBLET] (DEN HAAG)
AAN [CHRISTIAAN HUYGENS (PARIJS)]
28 FEBRUARI 1664
6229A

Vervolg op Doublets brief van 22 februari 1664 (6226A).

Samenvatting: Doublet doet verslag van een Haags bal, waar vele prominente mensen aanwezig waren. Tevens vraagt hij om de tekst van het meest recente Parijse ballet [*Les amours déguisés*], alsook om het nieuwste stuk [*Le mariage forcé*] van Molière.

Christiaan Huygens' antwoord is verloren gegaan. Doublet schreef opnieuw op 27 maart 1664 (OC 5, nr. 1222, pp. 48-51).

Primaire bron: Amsterdam, Univ. Bibl., Hs. 27, omslag Aw (Doublet aan Chr. Huygens), nr. 9]: brief (dubbelvel, 15x21cm, abcd | -; autograaf).

Vroegere uitgave: OC 5, nr. 1216, pp. 34-36: volledig.

Namen: Bennetje; Ida van Baerle (weduwe van Arent van Dorp); Albertine Bergaigne; Henry de Fleury de Coulan (heer van Buat); Apollonius Cabeljauw; Ida van Dorp; Cornelis Gans (heer van Miland); Gijsbert Johan van Hardenbroek; Van Heteren; Johan August van Holstein Gottrop; Constantia Huygens; Lodewijk Huygens; Constantijn Huygens jr.; Michiel van Isendoorn van Bloys; Henri Charles de la Trémouille (prins van Tarente); Ernst August van Lüneburg; Molière; Henri de Rechinevoisin (heer van Les Loges); Susanna Rijckaert; Jan van Ruitenbergh (heer van Vlaardingen); Treslong; Lodewijk van Schagen van Beyeren (graaf van Warfusé); Adriana Steenhuizen (weduwe van Caspar Blois van Treslong); Pieter van Wassenaer Starrenburg; Willem III.

Plaatsen: Amsterdam; Valkenburg.

Titels: *L'école des femmes* (Molière 1663); *Le mariage forcé* (Molière 1664); *Les amours déguisés* (Lully/Perigny&Benserade 1664).

Glossarium: bal (bal); ballet (ballet).

Transcriptie

À La Haye, le 28e Fevrier 1664.

En vous escrivant la sepmaine passée touchant la monstre de ma mère, j'avois oublié une circonstance notable, qui est qu'il faut que la boitte d'or soit ouverte d'un costé, avec un cristal dedans. Le fils de Van Heteren, qui est présentement à Paris, vous ira trouver un de ces jours pour cette affaire, et vous fournira la dépence pour l'achat de la ditte monstre, que vous luy remettrez entre les mains, s'il vous plaist, mais cachettée, afin qu'il ne se mesle pas de l'ajuster et s'en divertir en chemin. Si vous trouvez à propos de m'envoyer par la mesme occasion quelque nouveautés de livres ou taille-douces, surtout d'architecture, qu'on auroit pu mettre au jour depuis peu et qui seroit de mon goust, que vous cognoissez à peu prez, ce seroit m'obliger beaucoup. J'envoye par ce mesme ordinaire un billet audit Van Heteren, pour vous remboursser en mesme temps de tout ce que vous pourriez avoir demanué pour cet effect.

Entre autres | b | je souhaitterois de voir le sujet ou les vers du dernier Ballet, qu'on dit avoir esté si magnifique. Sans doutte, il y en a quelque chose d'imprimé. Et cette dernière Comédie de Molière, dont vous m'avez mandé quelque chose cy-devant, ou bien plusieurs, s'il en a mis au jour depuis *L'escolle des femmes*, qui est son dernier ouvrage, qu'on cognoisse icy.

L'autre jour le Sieur des Loges a donné le bal *in forma* à Mademoiselle Ida, où toutes les dames de condition de La Haye estoient, et tous les princes, dont il y en a bon nombre à présent, comme ceux de Lunebourg, Holstein, d'Orange, de Tarante etc. La salle fort esclairée par grand nombre de chandeliers de cristal au lambris, et tout autour de la chambre force placques et bras d'argent. Enfin, tout ce qu'il faut jusques' à l'hypocras et limonade en abondance, et *Juffrou Ida in der kracht*, comme vous pouvez penser.

La Tante de Wilm est offensée de ce qu'on n'y a pas prié les filles, mais cela luy est arrivé desjà plus de trois fois cette année, sans qu'on s'en soit corrigé pour cela, à la très- | c | -grande mortification de la *Signora*

Constança, à qui il est quelque fois fort salutaire d'estre un peu humiliée, mais effectivement cette fois-cy les Dorpen ont eu tort, car il y en avoit quelques-unes de priées, dont la condition n'auroit eu rien à reprocher à nostre parentage de Cambrésis. Le frère Louys et moy y fusmes sur le tard une heure de temps environ, pour voir, car la dance n'est plus nostre fait.

Le Comte de Warfusé et le jeune Hardenbroek, qui s'estoient battus, comme vous aurez entendu cy-devant, chez Valckenburg, ont esté bannis par arrest de Messieurs de la Cour d'Hollande, le premier pour 2, et l'autre pour 4 ans. Vlaerdingen et Wassenaer ont estez plus doucement traittez et quittés pour une amende de 500 francs chascun.

La semaine passée on s'est battu encore chez Madame de Treslong, mais comme c'estoit une quérelle très mal à propos commencée par le jeune Cabeljau, qui est un estourdi, que vous aurez veu peut-estre, il n'y a pas longtemps à Paris, contre le Buat, qui vouloit accorder ce premier avec Isendoorn, autre fou, avec qui, ayants tous deux trop beu, il avoit | d | pris quérelle. La noise fust assoupie sur le champ. Enfin, les jeunes gens de ce pays ont estez d'humeur fort martiale pendant tout cet hyver, et le nombre des quérelles égale pour le moins celuy des bals, qui pourtant ont esté fort fréquens et jusques à deux ou trois en un mesme jour, ce qui est beaucoup pour La Haye.

Le frère Louis a repris feu, depuis quelques jours, au tant presque que jamais, si ce n'est que Bennetje le tient encore un peu en balance. Il souhaitteroit autant à présent d'estre quitté de ces nopces d'Amsterdam, comme il a désiré cy-devant d'y aller, mais remède n'y a.

L'aisné *semper idem*. J'admire sa constance pour ce visage de cuir bouilly de Sant, car effectivement elle change fort de jour à autre, mais cependant il faut avouer qu'elle est de la plus belle taille et sans doutte la mieux faite de corps, qu'on puisse voir, dont peut-estre elle luy aura fait voir quelque chose de plus, qu'on ne monstre en public, *dat aen niemant beeter besteet is als aen hem, die rechtevoort sulck een extraordinarisch liefhebber van naekten is, en soo een Hollants leeven kan dan noch wel soo goed sijn als de beste Italiaensche teykening*. Pour ce qui en est, je m'en rapporte et plus n'en sçait le dit déposant pour ¹astheure.

²Enfin Mademoiselle Albertine Bergagne a esté mariée Lundi passé au Gros *Gans*, contre l'opinion de beaucoup de gens, et du cavalier mesme peut-estre, qui ne se peut empescher de dire qu'il est attrappé.

Vertaling

Den Haag, 28 februari 1664.

Toen ik u vorige week schreef over het horloge voor mijn ³moeder, heb ik een belangrijk gegeven vergeten, namelijk dat het gouden doosje aan één kant open moet zijn, met een kristal daarin. De zoon van Van Heteren, die nu te Parijs is, zal u een dezer dagen voor deze zaak opzoeken, en hij zal u het geld voor de aankoop van het bedoelde horloge geven, dat u hem in handen moet geven, alstublieft, maar ingepakt, zodat hij zich niet ermee bezig gaat houden om het af te stellen en zich ermee te vermaken onderweg. Als u erin zou slagen om mij bij dezelfde gelegenheid enkele nieuwe boeken of kopergravures te zenden, vooral van bouwwerken die kort geleden zijn uitgegeven en naar mijn smaak zijn, die u wel een beetje kent, zou mij dat zeer aan u verplichten. Ik zend met dezelfde postzending een wissel aan de genoemde van Heteren om u tegelijk alles terug te betalen wat u kunt hebben uitgegeven hiervoor.

Onder andere zou ik de tekst of de verzen willen zien van het laatste ⁴ballet, waarvan men zegt dat het zo voortreffelijk is geweest - zonder twijfel zal er wel iets van gedrukt zijn - en ook deze laatste ⁵komedie van Molière, waarover u mij eerder heeft verteld, of wellicht meerdere, wanneer hij er meer het licht heeft doen zien sinds *L'école des femmes*, het meest recente werk van hem dat hier bekend is.

1. = à cette heure.

2. Boven b-c bijgeschreven.

3. Geertruida Huygens.

4. Jean-Baptiste Lully (muziek; Perigny en Isaac de Benserade, tekst), *Les amours déguisés*. Première: 29 januari 1664.

5. *Le mariage forcé*. Première 19 januari 1664.

Enkele ⁶dagen terug heeft de ⁷heer van Les Loges het ^Lofficiële^L bal verzorgd voor mevrouw ⁸Ida [van Dorp], waar alle aanzienlijke Haagse dames acte de présence gaven, alsook alle prinsen, waarvan er hier momenteel vrij veel zijn, zoals [Ernst August, graaf] van Lüneburg, [Johan August hertog van] Holstein [Gottrop], [Willem III van] Oranje, [Henri Charles de la Trémouille, prins van] Tarente, enz. De zaal was ruim verlicht door een groot aantal kaarsen in kristallen luchters, en overal in de kamer waren er zeer veel zilveren platen en armen. Enfin, alles wat men nodig had, inclusief kruidenwijn en limonade in overvloed, en ^Lmevrouw Ida in vol ornaat,^L zoals u zich zult kunnen voorstellen.

⁹Tante de Wilhem is beledigd omdat men haar ¹⁰dochters niet had uitgenodigd, maar dat is dit jaar al driemaal gebeurd, zonder dat men het daarom anders heeft gedaan, tot grote teleurstelling van mevrouw Constantia, voor wie het soms heilzaam is een beetje te worden vernederd, maar deze keer hebben de Van Dorps het echt verkeerd gedaan, want er waren enkele vrouwelijke genodigden van wie de stand niets te wensen over liet ten aanzien van onze familie uit de Cambrésis. Zwager Lodewijk [Huygens] en ik waren er ongeveer een uur te laat, en alleen om te kijken, want dansen is niet meer onze stiel.

De ¹¹graaf van Warfusé en de jonge [Gijsbert Johan van] Hardenbroek hebben met elkaar gevochten ten huize van ¹²Valkenburg, zoals u al eerder hebt gehoord, en zijn verbannen door arrest van de heren van het Hof van Holland, de eerste voor twee, de tweede voor vier jaar. [Jan van Ruytenberg genaamd] Vlaardingen en [Pieter van] Wassenaer [Starrenburg] zijn er beter afgekomen met een boete van 500 gulden ieder.

De afgelopen week is er ook gevochten bij mevrouw Treslong, maar dat was een zeer ongepaste ruzie, begonnen door de jonge [Apollonius] Cabeljauw, die een domkop is, die u misschien niet lang geleden in Parijs hebt gezien, tegen [Henry Fleury de Coulan, heer van] Buat, die eerstgenoemde met [Michiel van] Isendoorn [van Bloys], die andere gek, wilde verzoenen, met wie hij ruzie had gemaakt, omdat ze beiden teveel hadden gedronken. De ruzie werd terstond beëindigd. Enfin, de jongelieden van dit land zijn deze winter nogal strijdlustig van karakter geweest, en het aantal ruzies evenaart op zijn minst dat van het aantal bals, waarvan er toch nogal veel zijn, tot twee of drie op dezelfde dag, wat veel is voor Den Haag.

Zwager Lodewijk [Huygens] heeft opnieuw vlam gevat, sinds enkele dagen, bijna meer dan ooit, ware het niet dat Bennetje [Cobetje Thibault?] hem nog een beetje in balans houdt. Nu zou hij wensen verschoond te worden van die bruiloft in Amsterdam, zoveel als hij er eerst naar verlangde, maar er is niets aan te doen.

De oudste ¹³broer is ^Lzoals altijd.^L Ik bewonder zijn gelijkmoedigheid voor dat gezicht van gelooide leer van Susanna [Rijckaert], want zij verandert zeer van dag tot dag, maar men moet bekennen dat zij het mooiste figuur en zonder twijfel het meest welgeschapen lichaam heeft dat men zich kan voorstellen, waarvan zij hem misschien meer heeft laten zien dan men in het openbaar toont, ^Lwat aan niemand meer is besteed dan aan hem die rechtuit zo'n bijzonder liefhebber van naakten is, en zo'n Hollands stilleven kan dan wel net zo goed zijn als de beste Italiaanse tekening.^L Ik vertel wat ik ervan weet en alleen de genoemde betrokkene weet er op dit moment meer van.

Tenslotte is afgelopen ¹⁴maandag mejuffrouw Albertine Bergaigne met de 'dikke ¹⁵Lgans^L' getrouwd, tegen de zin van velen en misschien zelfs van de ridder zelf in, die niet kan nalaten te zeggen dat hij erin is getrapt.

6. 26 februari 1664.

7. Henri Rechinevoisin, heer van Les Loges.

8. Ida van Baerle, weduwe van Arend van Dorp.

9. Constantia Huygens.

10. Mijn aantekeningen geven als mogelijkheden Susanna Constantia (geboren 1634), Constantia (1636) en Sophia (1640).

11. Lodewijk van Schagen van Beyeren.

12. George de Hertoghe, heer van Valckenburg,

13. Constantijn Huygens jr.

14. 25 februari 1664.

15. Cornelis Gans?

[SUSANNA HUYGENS] (DEN HAAG)
[AAN HAAR BROER CHRISTIAAN (PARIJS)]
28 FEBRUARI 1664
6229B

Antwoord op een verloren gegane brief van Christiaan Huygens.

Samenvatting: Susanna wijdt enkele woorden aan het bal dat ten huize van Ida van Dorp werd gehouden.

Christiaan Huygens' antwoord is verloren gegaan. Susanna schreef opnieuw op 22 maart 1664 (OC 5, nr. 1220, pp. 44-46).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA LVIIIa, nr. 1: brief (dubbelvel, 17x24cm, abcd | -; autograaf).

Vroegere uitgave: OC 5, nr. 1217, pp. 37-39: volledig.

Namen: Ida van Baerle; Ida van Dorp jr.; Anna van Dorp; Philips Doublet; Geertruid Doublet; Constantia Doublet; Henry de Fleury de Coulan (heer van Buat); van Heteren; zoon van Van Heeteren; Lodewijk Huygens; Constantijn Huygens; Constantijn Huygens jr.; Constantia Huygens; Elisabeth Maria Musch (vrouwe van Nieuwveen); Henri Rechinevoisin (heer van Les Loges); Reinaard (Elisabeth Maria Musch); Susanna Rijckaert; Cobetje Thibault.

Glossarium: bal (bal); violon (violist).

Transcriptie

Hage, den 28 Febr. 1664.

Monsieur mon très-cher frère,

Enigen tijd geleden heeft UE de moeijten genomen van mij te vraegen, waeraen ick liefst mijne penningen aen besteed hadde, die UE bekende mij noch schuldich te sijn, en alsoo ick reedelijck wel voorsien ben van *gans*, *rubans*, *coiffes* en veel diergelijcke ingrediënten, daer mijn man oock noch veel toe gecontribueert heeft, doen hij laetst van Parijs gekoomen is, soo soude ick UE vriendelijck bidden, soo ick UE maer de moeijten durf vergen van een paer *lustres* te koopen, te naesten bij op 't fatsoen gelijk degeene sijn die broer Loodewijk mij voordeesen gesonden heeft, die sijn de glaesen de lengte ende breete als dit ingeleijde toutj³, en rondtom met een booretje van gedreeven koper en schoon vergult en ontrent twee duijm breet, en aen elcke *lustre* sijn twee blaeckertjes; moogelijck sal UE daer noch wel enige heugenis van hebben. Offer noch enich *agrément* | c | aen was, dat nu moogelijck meer in de moode is, gelieft se daerom niet te laeten. Deese die wij hebben sijn in Fransch gelt betaelt 90 guldens. Hetgeene UE aen gelt daertoe te kort soudt moogen koomen, sal UE kunnen krijgen, daer het gelt van mama's horloge sult ontfangen, daer mijn man de voorleede weeck van geschreeven heeft. Wilt daer toch vooral sorg dragen, dat het net en goet van werck mach sijn, en dat boven een cristal of glaesje is, dat men de wijser sien kan sonder de kas open te doen. Mama sal UE grooten danck seggen, soo ghij daer wat sorg voor gelieft te neemen, en ick voor de *lustres*. Het is de eerste commissie daer ick UE moeijelijck meede gevallen heb. Ick wil hoopen dat ghij mij niet weijgeren sult die uijt te voeren. En sijdt verseekert waer ick UE enigen dienst kan doen, dat ick anders nergens nae wacht als nae commissie daertoe te hebben, en sal soecken hetselve tot UE contentement uijt te voeren.

Van Heeterens soon is tegenwoordich te Parijs, gelijk ick geloof mijn man UE daer naeder onderrechting van doet; die soude de *lustres* met sijn goet wel doen | b | overkoomen, maer ick wilde wel dat daer die gekogt worden, datse die luy met ¹enen voorsigtich packten, dat se sonder te breecken over mochten koomen.

Verder weet ick UE soo heel veel nieus niet meede te deelen. Al wat de bals aen gaet, daer twijffel ick niet aen of de broers seggen daerof al datter te seggen valt. Eergisteren is 't tot Moeij van Dorp te doen geweest. Des Loges gaf de violons aen Juffrouw Ida, alles isser heel cierlijck en fraeij geweest. En 't bal is sonder questie geëijndicht, dat al wat raers is: somtijts isser op de voorgaende al een klap gevloogen. Dat het de manier was dat de vrouwen of de juffers malkanderen wat klop gaeven, ick meen datter meenige schoone *bataille*

1. OC: <even>.

gehouden sou werden, want de jalousie onder de wijven is afgrijsselijck. Nu is de vastenavond gedaen; daermee sijn de bals ten ende.

Juffrouw van Nieveens houwelijck met Buat sal endelijck voortgaen, en binnen weijnigh tijt gekoof ick, maer sij communiqueert daer niet van selfs aen haer naeste vrinden. 't Is een Reijnaert en 't sal een Reijnaert blijven. Moey van Dorp is seer in haer trouwen verheugt, op hoop dat die sotte *amitié* van juffrouw Anne dan eens ten ende sal sijn.

Wat offer eijndelijck noch gebeuren sal van Sant R. en broer van Zeelhem; ick kan niet begrijpen wat hij der mee seggen wil, en noch te meer dewijl ik hoor dat hij aen papa daer niet meer af schrijft. Ick kan anders niet sien of hij doet haer en sijnselven ongelijck, | d | want als hij al lang geloopt sal hebben, dan sal hij het moe worden en dan sal men haer laeten sitten, en dan sal men seggen dat hij se niet en begeert, en ondertusschen sou hij moogelijck wel een houwelijck kunnen doen, daer hij meer avantage aen doen sou. Watter van is of niet, hij sitter altoos alle dach maer en communiqueert aen niemant wat hij in 't sin heeft; afraeijen durf ick hem oock niet, dan sou hij wel meenen dat ick liever hadt dat hij ongetrouwt bleef, en dat sou ick niet geern hebben. Ick sou dusent mael liever hebben dat hij trouwden, als 't maer wel was.

Cobetje Thibout is hier oock gearriveert; wat daer noch van gebeuren sal met den andren frater sal den tijt leeren. Dat is altoos een aerdich soet meijnsen. En al van de beste slag die ick ken.

Ons arme siecke susje blijft noch al seer in enen staet. Al de hoop die wij hebben is tegen de soeten tijt. Moogelijck of dat enige verandering geeven sal; het valt ondertusschen heel verdrietich dat arme kint soo lang soo ellendich te sien, en als men evenwel al doet wat men kan, soo moet men voort van Godt de uijtkomst verwagten. De kleijne sus is een soet, gesont en vroolijck kint. Dat is mij noch een groote vreugt, dat ick een van beijen soo wel sien.

Ick verlang alle weeck tegen dat de brieven koomen, op hoop datter eens enige apparentie sal weesen van Papa weer te sien, en UE, maer tot noch toe isser weijnich hoop toe, nae se mij seggen.

Adieu, cher frère. Denckt ondertusschen somtijts aen je goeie vrinden. Mama doet UE vrindelijck salueren en recommandeert UE noch eens de sorg van het horloge, en ick die van de *lustres*. Ick bid je, draegt toch sorg voor dese ene commissie. In lange sal ick u niet meer moeijelijck vallen. *Adieu, adieu.*

Het langste toutje is de breete van 't glas sonder lijst, en kortste de hoogte.

Vertaling

Den Haag, 28 februari 1664.

↳Dierbare broer,↳

Enige tijd terug hebt u zich de moeite getroost mij te willen ²vragen, waar ik het liefst het geld, dat u bekend mij schuldig te zijn, aan zou besteden, en, aangezien ik redelijk goed ben voorzien van ↳handschoenen, linten, mutsen↳ en dergelijke, waaraan mijn man [Philips Doublet jr.] ook veel heeft bijgedragen toen hij laatst uit Parijs terugkwam, zou ik u willen vragen of u moeite wilt doen om een stel ↳kandelaars↳ te kopen, ongeveer van het soort dat broer Lodewijk mij eerder heeft gestuurd. Daarvan zijn de glazen wat betreft lengte en breedte zoals dit ingesloten koordje, en rondom met een randje van gedreven koper, mooi verguld en ongeveer twee duim breed, en aan elke ↳kandelaar↳ zitten twee blakertjes. Misschien heeft u er nog een idee van hoe ze waren. Als ze ↳versierd↳ zijn zoals dat misschien nu in de mode is, is dat geen reden om van de koop af te zien. Die wij hebben kostten f. 90 in Frans geld. Wat u aan geld te kort komt, zult u krijgen met het geld voor ³schoonmama's horloge, waar mijn man vorige week over heeft ⁴geschreven. Wilt u er vooral goed op letten dat het goed werk is met bovenop een kristal of glas, waardoor men de wijzer kan zien zonder het kastje open te doen. Mama zal u zeer dankbaar zijn als u er wat op wilt letten, net als ik voor de ↳kandelaars.↳ Het is de

2. Deze brief van Christiaan Huygens aan Susanna is verloren gegaan.

3. Constantia Huygen.

4. Philips Doublet aan Christiaan Huygens, 22 februari 1664 (6226A).

eerste opdracht waarmee ik u heb lastig gevallen. Ik hoop dat u mij niet zult weigeren die uit te voeren. En wees ervan verzekerd dat ik, waar ik u enige dienst kan betonen, slechts uw opdracht daartoe afwacht en zal proberen alles tot uw volle tevredenheid uit te voeren.

Van Heeterens zoon is nu te Parijs, waarvan geloof ik mijn man u nader bericht geeft; hij zou de ⁴kandelaars met zijn spullen kunnen laten overkomen, maar ik zou wel willen dat ze daar waar ze worden gekocht apart en voorzichtig worden ingepakt, opdat ze onbeschadigd overkomen.

Verder weet ik niet zoveel nieuws te melden. Wat de bals aangaat, daarover zullen de ⁵broers wel alles hebben ⁶verteld wat erover te vertellen valt. Eergisteren [26 februari 1664] was het bij ⁷moeder van Dorp. ⁸Les Loges verschaftte mevrouw Ida [van Dorp] de violisten, en alles is heel elegant en fraai geweest. Het bal is zonder probleem geëindigd, wat op zich al bijzonder is. Soms is er al vooraf een klap gevallen. Als het de gewoonte was dat de vrouwen en juffers met elkaar vochten, dan zou er meen ik menige ⁹veldslag gehouden zijn, want de jaloezie onder de vrouwen is afschuwelijk. Nu is het vastenavond geweest en daarmee komen de bals tot een einde.

Het huwelijk van ⁹juffrouw van Nieuwveen met ¹⁰Buat zal eindelijk plaatsvinden, en wel binnenkort geloof ik, maar zij vertelt het zelfs niet aan haar beste vrienden. 't Is een Reinaard en het zal een Reinaard blijven. Moeder van Dorp is zeer verheugd dat zij nu trouwt, in de hoop dat het met die zotte ¹¹vriendschap van juffrouw Anna [van Dorp] eens afgelopen is.

Wat er uiteindelijk gaat gebeuren met Susanna Rijckaert en ¹¹broer van Zeelhem, ik begrijp niet wat hij ermee aan wil en nog minder nu ik hoor dat hij vader daar niet meer over schrijft. Ik kan het niet anders zien dan dat hij haar en zichzelf te kort doet, want als dat te lang duurt zal hij het moe worden en haar laten zitten, en dan zal men zeggen dat hij haar niet wil, terwijl hij ondertussen een ander huwelijk had kunnen sluiten, waar hij meer voordeel aan zou beleven. Wat daarvan waar is of niet, hij zit er maar elke dag mee en vertelt niemand wat hij in de zin heeft. Afraden durf ik het hem ook niet, want dan zou hij denken dat ik liever had dat hij ongetrouwd bleef, en dat zou ik niet graag zien. Ik zou duizendmaal liever hebben dat hij trouwde, als het maar goed was.

Cobetje Thibault is hier ook aangekomen. Wat er met haar zal gebeuren ten aanzien van de andere ¹²broer zal de tijd leren. Het is nog steeds een aardig, zoet meisje, en van het beste slag dat ik ken.

Met ons arme, zieke ¹³meisje blijft het even slecht gesteld. Alle hoop die wij hebben is voor als het lente wordt. Mogelijk dat dat enige verandering brengt. Ondertussen valt het zwaar dat arme kind zo lang zo ellendig te zien, maar als men evenwel doet wat men kan, dan moet men verder van God uitkomst verwachten. Het kleine meisje [Constantia] is een zoet, gezond en vrolijk kind. Het is voor mij een grote vreugd dat ik één van de twee zo gezond zie.

Ik kijk iedere week uit naar brieven, in het verlangen dat er eens een kans zal zijn om vader weer te zien, en u, maar tot nu toe is daarop weinig hoop, zoals men mij vertelt.

¹²Vaarwel, beste broer. Denk intussen soms aan uw goede vrienden. Mama laat u vriendelijk groeten, en beveelt u nogmaals de zorg voor het horloge aan, en ik die voor de ¹³kandelaars. Ik verzoek u vooral zorg te dragen voor deze ene opdracht. Ik zal u lange tijd niet meer lastig vallen. ¹⁴Gegroet, gegroet.

Het langste koordje is de breedte van het glas zonder lijst, en het kortste is de hoogte ervan.

5. Constantijn jr. en Lodewijk Huygens.

6. Deze brieven van Constantijn jr. en Lodewijk aan hun broer Christiaan zijn verloren gegaan.

7. Ida van Baerle, weduwe van Arend van Dorp.

8. Henri Rechangevoisin, heer van Les Loges.

9. Maria Musch, vrouwe van Nieuwveen.

10. Henry de Fleury de Coulan, heer van Buat.

11. Constantijn Huygens jr.

12. Lodewijk Huygens.

13. Geertruida Doublet.

[CONSTANTIJN HUYGENS JR. (DEN HAAG)]
AAN ZIJN BROER CHRISTIAAN [PARIJS]
1 MEI 1664
6257A

Samenvatting: Constantijn brengt Christiaan de groeten van Lodewijk over. Constantijn stelt voor om als vader Huygens terugkeert van zijn reis naar Engeland, naar Den Haag te komen. Hij vraagt verder of de in onderpand gegeven viool van de vioolbouwer Willem [Tobiasz] in het bezit is van Christiaan. De viool moet namelijk teruggegeven worden, omdat de schuld is vereffend.

Door Christiaan beantwoord op 9 mei 1664 (6265A).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 45: brief (dubbelvel, 15x20cm, ab | d; autograaf).

— Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 36I, fol. 97rv: later afschrift (Constantijn (V) Huygens).

Vroegere uitgaven: Land 1891, p. 225: gedeelte (<à la Haye le 1 de May 1664>, <Maitre Wilhelm de Vioolmaker ... rend pas son gage.>).

— OC 5, nr. 1230, pp. 62-63: volledig.

Namen: Jacoba Victoria Bartolotti; Charles Berkeley; Blavet; Lodewijk Huygens; Abraham van Surck; Anthony Studler van Surck (heer van Bergen); Willem[Tobiasz.?]; Joseph Werner.

Plaatsen: Amsterdam; Engeland.

Glossarium: violin (viool); vioolmaker (vioolbouwer).

Transcriptie

¹Au frère Christien.

²À La Haye, le 1 de May 1664.

³Voycy un eschantillon de cheveulx que Toot me recommande de vous envoyer et en mesme temps de faire ses excuses sur ce qu'il n'escrit pas ayant eu le mesme jour de ma lestre un acces de sa fiebre tierce qu'il s'est attirée de nouveau à force de manger à ces nopces d'Amsterdam.

J'ay songé que si ⁴il *Signor Padre* fait le voyage d'Angleterre, comme celà pourroit aisement arriver, ⁵ce pourroit estre une bonne occasion pour vous de venir icy, et avoir ⁶soing de vos affaires de ⁷longituderie, ⁸en vous faisant rélever de garde par *Tootbroer* qui pourroit se mettre dans le Pacquet-*boate* et passer en 24 heures. Il vaut le peine d'y songer. Je prévoy que ce ⁹voyage-là se fera indubitablement si l'Ambassadeur d'Angleterre a son audience dans le temps qu'il semble qu'on la peut espérer, suivant la dernière dépesche ¹⁰*del Signor Padre*, soit que le Roy accorde ou refuse la demande dudit Ambassadeur.

¹¹Maître Wilhem *de Vioolmaker* redemande le violin qu'il a donné en gage *al Signor Padre* et il y a longtemps qu'il m'a commandé de le luy rendre. L'ayant cherché dans toutes ses garderobbes, je ne le trouve pas, et cela me fait doubter s'il n'est pas quelque part parmy vos hardes, si cela est n'oubliez pas de me l'enseigner. Ce pauvre garçon a payé sa debte, et on ne luy rend pas son gage.

1. CH 36I: adres ontbreekt.

2. CH 36I: <Ce 1 de May 1664.>.

3. CH 36I: <Voycy un eschantillon ... ces nopces d'Amsterdam.> ontbreekt.

4. CH 36I: <mon père.>.

5. CH 36I: <si ce ne seroit | CH 36I: 97v | pas> in plaats van <ce pourroit estre>.

6. CH 36I: <soin vous mesme.>.

7. CH 36I: <longitude.>.

8. CH 36I: <en vous faisant ... peine d'y songer.> ontbreekt.

9. CH 36I: <voyage d'Angleterre> in plaats van <voyage-là>.

10. CH 36I: <de mon père.>.

11. CH 36I: <Maître Wilhem *de Vioolmaker* ... rend pas son gage.> ontbreekt.

Il me tarde fort de voir vostre tableau de miniature | b | de 20 pistoles; il doit estre bien beau. Mais ce jeune-homme a-t-il du dessein comme il en faut, ou l'a-t-il fait après quelque pièce d'un bon maistre? ¹²Je croy qu'ayant moyen de communiquer avec un bon maistre vous aurez eu soin d'apprendre de luy quelques particularités touchant les couleurs et comment il les employe. En particulier je vous prie de sçavoir un peu de luy de quel blanc il se sert, et combien de gomme il y adjouste en le broyant et le détrempant avec de l'eau. J'ay tiré de Blavet touchant cette matière de couleurs tout ce qu'il me sembloit qu'il se pouvoit sçavoir de luy qui n'estoit que passablement grand maistre, et vous en feray part à vostre retour.

Je vous ay demandé souvent sans y avoir jamais eu de response si avec ces bonnes et longues lunettes d'approche que vous dites estre à Paris ils découvrent des choses que nous ne voyons pas des nostres dans la lune ou les planètes.

¹³On dit que Jacoba Bartolotti est demandée en mariage et mesme se marie avec Bran Sorck, frère de Monsieur de Berghen.

Vertaling

Aan mijn broer Christiaan [Huygens].

Den Haag, 1 mei 1664.

Hier is een haarlok die Lodewijk mij vroeg aan u te sturen, en tegelijkertijd zijn verontschuldigen aan te bieden dat hij niet heeft geschreven, omdat op dezelfde dag dat mijn brief kwam ook de derdedaagse koorts weer toesloeg, als gevolg van het eten op de trouwerij te Amsterdam.

Ik zou denken dat, als ¹mijnheer vader de reis naar Engeland zal maken, zoals gemakkelijk kan gebeuren, dat een goede gelegenheid voor u zou kunnen zijn om hier te komen en uw zaken rond de lengtemeting af te handelen, terwijl uw wacht wordt afgelost door ²broer Lodewijk die zich op de pakket ³boot kan begeven en de overtocht kan maken in 24 uur. Het is de moeite waard erover te denken. Ik voorzie dat deze reis onvermijdelijk is als de Engelse ⁴ambassadeur zijn audiëntie houdt op het verhoopte moment, gezien het laatste bericht van ⁵mijnheer vader, of de ⁶koning het verzoek van genoemde ambassadeur nu inwilligt of verwerpt.

Meester Willem [Tobiasz.], ⁷de vioolbouwer, vraagt de viool terug die hij als onderpand heeft gegeven aan vader, en het is al lang geleden dat hij mij heeft verzocht hem terug te geven. Hoewel ik in al zijn kasten heb gezocht, heb ik hem niet kunnen vinden, en dat heeft me mij doen afvragen of hij niet ergens tussen uw spullen slingert, en als dat zo is, vergeet dan niet mij dat te laten weten. Die arme man heeft zijn schuld betaald, en wij geven hem zijn pand niet terug.

Ik ben zeer benieuwd naar uw schilderij van 20 pistolen; het moet wel heel mooi zijn. Maar heeft deze ⁸jongeman het zelf ontworpen, zoals het hoort, of heeft hij het gemaakt naar het voorbeeld van een goede meester? Ik geloof dat u, omdat u de mogelijkheid hebt om te praten met een goede meester, moet proberen van hem wat te horen te krijgen over de kleuren en hoe hij ze gebruikt. In het bijzonder vraag ik u iets te weten te komen over welk wit hij gebruikt, en hoeveel gom hij toepast bij het vermalen en mengen met water. Ik heb van [***] Blavet over deze kleurenzaak los gekregen wat hij (die slechts een matig goed meester was) ervan schijnt te weten, en ik zal u daarvan deelgenoot maken na uw terugkomst.

Ik heb u al dikwijls gevraagd, zonder ooit antwoord te hebben gekregen, of ze met die goede en lange kijkers die volgens u in Parijs zijn, details zien in de maan en de planeten die wij met onze kijkers niet zien.

12. CH 36I: <Je croy qu'ayant ... un bon maistre> ontbreekt.

13. CH 36I: <On dit que Jacoba ... de Monsieur de Berghe.> ontbreekt.

14. Charles Berkeley, Engels ambassadeur in Parijs.

15. Lodewijk XIV.

16. Joseph Werner.

Men zegt dat Jacoba [Victoria] Bartelotti ten ¹⁷huwelijk is gevraagd door en zelfs zal huwen met Abraham van Surck, broer van [Anthony Studler van Surck], heer van Bergen.

17. Dit huwelijk vond niet plaats. Jacoba Victoria huwde pas in 1681, met Coenraad van Beuningen.

[CHRISTIAAN HUYGENS] (PARIJS)
AAN ZIJN BROER CONSTANTIJN (DEN HAAG)
9 MEI 1664
6265A

Antwoord op Constantijns brief van 1 mei 1664 (**6257A**).

Samenvatting: Christiaan antwoordt Constantijn dat de viool van vioolbouwer Willem [Tobiasz. ?] zich in zijn boekenkast achter het gordijn moet bevinden. Als hij daar niet is, is het waarschijnlijk dat hun nicht Ida van Dorp hem nog heeft.

Over een antwoord van Constantijn jr. is niets bekend.

Primaire bronnen: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 45: brief (dubbelvel, 17x22cm, abc | d; autograaf).

— Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 36I, fol. 9rv: later afschrift (Constantijn V Huygens).

Vroegere uitgaven: Land 1891, pp. 225-226: gedeelte (<Si le violon ... ainsi qu'elle me promet.>).

— OC 5, nr. 1231, pp. 64-65: volledig.

Namen: Adrien Auzout; Charles Berkeley; Ida van Dorp; Lodewijk Huygens; Lodewijk XIV; Jacob van Meurs; Melchisédec Thévenot; Willem Tobiasz [?]; Joseph Werner.

Plaatsen: Conflans (bij Parijs); Engeland; Orange.

Glossarium: jouer (spelen); violon (viool).

Transcriptie

¹À Monsieur

Monsieur de Zeelhem etc.,

À La Haye.

²À Paris, ce 9 May 1664.

³Soit que mon père fasse le voiage d'Angleterre ou non, il ne tiendra qu'à moy de repatrier quand je voudray, car je l'ay desjà disposé à m'en donner la permission et mesme à se passer de la compagnie d'aucun de nous autres. Mais tant que les affaires que j'ay pardelà ne me presseront pas tout à fait, je croirois faire mal de le laisser icy seul. Je n'ay jamais voulu recommander le frère Louis pour estre appellé en ma place, parce qu'il m'a trop tesmoigné que ce seroit luy rendre un très mauvais office. Toutefois, lors qu'il sera question de faire le voiage d'Orange, je croy qu'il faudra qu'il y viene, parce que le *Signor Padre* semble avoir dessein de le planter là dans quelque charge, s'il y a moyen. La response qu'aura du Roy l'Ambassadeur d'Angleterre nous apprendra beaucoup de choses, et c'est d'elle assurément que dépend le voiage d'Angleterre, parce que si Orange est restitué, il faudra bien s'y en aller aussi tost.

Si le violon de Monsieur Willem n'est pas en ma chambre derrière le rideau qui couvre mes livres, vous devez le redemander à la cousine Ida, à qui je l'ay | b | presté lors qu'elle apprit à jouer de cet instrument, en quoy je doute fort si elle continue encore. J'ay tort de l'avoir laissé là si longtemps sans le redemander, mais j'espère qu'elle aura eu soin de le bien conserver ainsi qu'elle me promet.

Jusqu'icy je n'ay pas eu soin de m'informer du Sieur Werner des secrets de la miniature, mais je le feray maintenant, en suivant vostre avis. Il entend le dessein très bien, sans doute, et ne s'y fie que trop, ce qui fait

1. CH 36I: adres ontbreekt.

2. CH 36I: plaats en datum onderaan; opschrift: <Au mesme>.

3. CH 36I: <Soit que mon père ... qu'elle me promet.> ontbreekt.

qu'il ne travaille quasi que de sa fantasie. ⁴Je n'ay pas encore veu ou il ait mieux réussi qu'en ma pièce que j'ay de luy.

Les effects des longues lunettes d'icy me sont encore inconnus, parce qu'on ne les a encore jamais essayées à observer les planètes, mais seulement à lire des escritaux de jour, de sorte qu'elles n'ont ⁵pas encore passé la |9v| dernière espreuve. J'en ay veu de 45 pieds qui sembloient estre bonnes, et les verres estants grands, il n'y a pas de doute qu'elles ne fissent d'avantage que les nostres aux astres, si on se donnoit la peine de les ajuster, ou avec des tuyaux, |c| ou sans. Mais faute de commodité ou crainte de dépense, ⁶l'on n'achève rien. Monsieur Auzout a un verre pour 160 pieds, qu'il n'a pu jusqu'icy ⁷seulement essayer de jour, et ⁸l'un de ces matins nous irons à Conflans pour cela, qui est une maison à une lieue d'icy, où il y a une fort longue galerie. Ce verre est de 8 pouces de diamètre, mais guère espois, ce qui me fait craindre qu'il aura plié sous la main. Si j'avois de l'argent de reste, je serois fort tenté de faire faire une forme pour 100 ou 150 pieds, qui cousteroit pour le moins 5 ou 6 pistoles.

⁹Je n'ay pas le temps d'escrire au frère Louis, mais je vous prie de luy dire qu'il se souviene de faire response à Monsieur Thévenot sur ce qu'il luy a escrit touchant son affaire avec Meurs le graveur.

Son eschantillon est venu encore à temps.

Vertaling

Aan de heer van Zeelhem,

te Den Haag.

Parijs, 9 mei 1664.

Of vader nu wel of niet de reis naar Engeland zal maken, het zal van mij afhangen om terug te keren wanneer ik dat zal willen, want ik heb hem reeds zover gekregen mij daarvoor toestemming te verlenen, en zelfs om af te zien van het gezelschap van een van ons. Maar zolang de zaken die ik daar te doen heb niet echt haast hebben, zou ik menen er niet goed aan te doen hem hier alleen achter te laten. Ik heb nooit onze broer Lodewijk in mijn plaats willen aanbevelen, want hij heeft mij maar al te duidelijk gemaakt dat ik hem daarmee een slechte dienst zou bewijzen. Toch, wanneer er sprake zal zijn van een reis naar Orange, denk ik dat hij zal moeten overkomen, omdat vader het plan schijnt te hebben opgevat hem daar te plaatsen in een of andere functie, indien mogelijk. Het antwoord dat de ¹⁰ambassadeur van Engeland van de ¹¹koning zal krijgen, zal ons veel leren, en daarvan hangt zeker de reis naar Engeland af, omdat het, als Orange wordt terug gegeven, zaak is zo snel mogelijk daarheen te gaan.

Als de viool van de heer Willem [Tobiasz.] niet te vinden is op mijn kamer, achter het gordijn dat mijn boeken afschermt, moet u hem gaan terugvragen bij onze ¹²nicht Ida, aan wie ik het instrument heb uitgeleend, toen ze erop leerde bespelen, waarvan ik betwijfel of ze het nog doet. Ik heb er niet juist aan gedaan het instrument daar zo lang te laten zonder het terug te vragen, maar ik hoop dat zij er net zo goed voor gezorgd heeft als ze mij had beloofd.

Tot nu toe heb ik nog niet geïnformeerd bij de heer [Joseph] Werner naar de geheimen van de miniatuur, maar ik zal dat op uw aanraden nu doen. Hij verstaat de kunst van het ontwerp goed, ongetwijfeld, en vertrouwt

4. CH 36I: <Je n'ay pas encore ... que j'ay de luy.> ontbreekt.

5. CH 36I: <pas passé par la> in plaats van <pas encore passé la>.

6. CH 36I, OC: <on>.

7. CH 36I: <essayer seulement>.

8. CH 36I: <un>.

9. CH 36I: <Je n'ay pas le temps ... venu encore à temps.> ontbreekt.

10. Charles Berkeley, Engels ambassadeur in Parijs.

11. Lodewijk XIV.

12. Ida van Baerle, weduwe van Arend van Dorp.

er eerder teveel op, waardoor hij quasi alleen volgens zijn fantasie werkt. Ik heb nog niet gezien of hij in een ander schilderij beter is geslaagd dan in het mijne dat ik van hem bezit,.

De resultaten van de lange kijkers alhier zijn mij nog onbekend omdat ze nog niet zijn toegepast om de planeten mee waar te nemen, maar slechts om dagelijkse aanplakbiljetten te lezen, zodat ze nog niet de definitieve test hebben doorstaan. Ik heb kijkers van 45 voet gezien die goed leken te zijn, en met de grote lenzen moeten ze wel beter zijn voor het waarnemen van de sterren dan de onze, als men de moeite zou nemen ze goed te installeren, met buizen of zonder. Maar bij gebrek aan gelegenheid of angst voor kosten heeft men nog niets bereikt. De heer [Adrien] Auzout heeft een lens voor 160 voet die hij tot nog toe slechts bij dag heeft kunnen proberen. Een dezer dagen gaan we hiervoor naar Conflans, een huis op een mijl van hier, met een lange galerij. Deze lens meet 8 duim in diameter, maar heeft nauwelijks dikte, wat mij doet vrezen dat hij in de hand zal buigen. Als ik geld over had, zou ik graag een mal voor 100 of 150 voet laten maken, wat op zijn minst 5 of 6 pistolen kost.

Ik heb geen tijd meer om nog aan broer Lodewijk te schrijven, maar ik verzoek u hem te zeggen, dat hij niet vergeet een antwoord te geven aan de heer [Melchisédec] Thévenot, over wat deze heeft geschreven betreffende zijn zaken met de graveur [Jacob van] Meurs.

¹³Zijn haarlok is hier tijdig gearriveerd.

[SEBASTIEN CHIÈZE (KASTEEL SAINTE-ASNE, BIJ SALINS)]

AAN [LODEWIJK HUYGENS (DEN HAAG)]

8 JULI [1664]

6307A

Chièze richt zich behalve tot Lodewijk Huygens ook tot diens broers Constantijn en Christiaan.

Samenvatting: Chièze beschrijft zijn bestaan in het kasteel Sainte-Asne bij Salins. Cerkoudheid dwingt hem tot hogere of lagere ‘intonatie.’ Hij hoopt spoedig in Den Haag ‘gezangen’ te kunnen aanheffen voor de Huygensen en hun verwanten en kennissen.

Over een antwoord van Lodewijk Huygens is niets bekend.

Datering: Het jaartal ontbreekt, maar de brief is in de verzameling geordend tussen de brieven uit 1663. Gezien de plaats van verzending lijkt het jaar 1664 meer waarschijnlijk.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 34, map 3 (Chièze aan Lod. Huygens), [nr. 44]: brief (dubbelvel, 17x23cm, abcd | -; autograaf).

Namen: Philibert van Chalon; Philips Doublet (heer van Sint-Annaland en Moggershil); Constantia Doublet; Horatius; Constantijn Huygens jr.; Susanna Huygens; Dirck van Leiden van Leeuwen; Terentius; Willem III.

Plaatsen: Antwerpen; Avignon; Bordeaux; Brussel; Europa; Hofwijk; Holland; Noorwegen; Rome; Sainte-Anne (kasteel bij Salins); Salins; IJsland; Zeeland.

Titels: *Galien restauré; Huon de Bordeaux; Les quatre filz; Robert le Diable.*

Glossarium: cantique (lied); entonner (aanheffen [=zingen]); intonation (intonatie).

Transcriptie

De la Peña fuerte, a los ocho de Julio.

Ce seroit un terrible effort à un homme aussy hors d’haleine que je le suis, d’escrire trois lettres et, comme je vous ayme tous trois esgalement, que j’ay pour tous trois une esgalle confiance. J’ay creu que Voz trois Seigneuries se contenteroient de cette unique lettre, comme la mienne, *id est*, Ma Seigneurie se contentera d’une seule responce. Vous y verrez le tableau, mais plustost *el fin y remate y paradero* de mes aventures, avec l’affreuse peinture du désert que j’habite. Il n’y a petit ny grand en Europe, qui ne sache que le chasteau de Sainte-Asne est une des plus fortes places du monde, mais tout le monde ne sait pas si c’est l’art ou la nature qui luy donne cette réputation, et vous estes sans doute dans cette ignorance, peut-estre mesme que vous ne savez pas que Sainte-Asne appartient à Monsieur le Prince d’Orange, comme successeur de la très-redoutable maison de Chalon.

Si j’allois vous desduire cette descendance, ma lettre topografique dégéneroit en généalogies, qui sont à mon gré le plus impertinent entretien du monde. Sainte-Asne donc est un rocher, planté parmy plusieurs autres, les uns plus hautz, mais hors de portée, les autres plus bas. Ce rocher est entouré de précipices et ces précipices fairoient tourner la teste à tout autre qui n’auroit pas comme moy *subido las torres d’Amberes*, | b | *Hollanda, Zelanda, Islanda*. Les dantelleures de ce rocher forment des flancs à cette place, et sa fertilité peut de quoy nourrir une garnison proportionnée, c’est à dire une vingtaine d’hommes en tems de guèrre pour garder la porte, laquelle se contente maintenant d’un vieux caporal et trois ou quatre soldatz, qui pour faire plus exactement leurs factions, ont drescé dans le ravelin leurs petites boutiques, les uns de cerrurier, l’autre de cordonnier, et telz autres mestiers sédentaires. Aussy n’y a-t-il que la porte qui ayt besoin d’estre gardée, tout le reste estant infiniment au-dessus de l’escalade par un caprice de la nature qui rend ce rocher plus estroit par embas que par en haut. La longueur en est de __ pieds sur __ de large, et la susdite nature semble avoir pris plaisir d’y creuser un fosse par un vallon, qui à d’un costé la portée d’un canon et de tous les autres celle d’un mousquet de large. Tout ce qu’on descouvre de cette eslevation, ne sont que rochers de près et montaignes de loin, chargées de sapin. Quand le temps n’est pas nubileux, je puis voir un village qui en a un quart de lieue, de proffondeur dans ledite vallon, aussy bien qu’une abbaye de religieuses, dont j’espère de faire un chapitre

dans ma première lettre, si leur beauté et leurs régalles respondent aux préparatifs dont j'ay avis qu'elles méditent de m'accueillir comme ministre | c | d'un prince, dont les ancestres ont fondé leur couvent.

Au reste pas un arbre sur mon vénérable rocher, mais en eschange une *aura soavissima*, et un *venticello* perpétuel parmy les plus grandes chaleurs du soleil, des murailles à son espreuve qui me font passer fraîchement *las mas calorosas siestas* parmy des moncemens de papier, où mon vieillard m'apprend les droiz seigneuriaux de la très-noble maison de Chalon. C'est mon employ depuis le matin jusques' au soir, à la réserve des jours comme celluy-cy, qu'il m'est concédé d'escrire à mes parents et amis. Enfin, bonnes gens, je suis dans des chartres voutées *con poca lumbré*, qui sont un sépulcre vivant et la véritable *cueva de montesinos*. *Patiencia y barajar!* Vous en saurez la fin dans peu de tems, car je vous prépare du théâtre, que je vous ay despeint la plus plaisante et la plus surprenante comédie, que vous veistez jamais, dont je vous iray dans moins de deux mois faire le récit.

Il m'en faut un bon pour achever mon paperasement et cependant j'ay quelque consolation de me voir comme un joyau de prix enfermi parmy les plus riches trésors de mon maistre et en compagnie de divers saintz d'argent et autres ornementz d'église, à qui Philipert de Chalon, Prince d'Orange avoit donné quartier au sac de Rome, et qui gardent leur prison | d | depuis ce tems-là, pour n'avoir pas payé leur rançon et pour estre inutiles au service d'un *principe Luterano*. Je fais une chère assez passable à la faveur des messagers qu'il faut envoyer journellement quérir du vin, du pain et autres provisions à Salins, qui n'est qu'à deux lieues d'icy.

La compagnie *gustosissima* de mon prélibate vieillard, et d'un soldat de fortune commandant dans cette place, dont la Bibliothèque consiste en *Huon de Bordeaux*, *Galien restauré*, *Les quatre filz*, *Robert le Diable* et autres nobles champions, qui deslivrent *il Bernia*, Horace et Térence, du soin de me divertir. Enfin il n'y eut jamais vie plus bigarrée que la mienne. J'ay eu mille plaisirs dans Avignon, terre Papale, et me voicy maintenant au fonds de la Novergue, et qui pis est, avec un rume qui depuis deux mois me fait prendre diverces intonations à mesure que les rochers que je fréquente sont plus hautz ou plus bas.

Toute ma consolation c'est l'espérance de me rendre bientôt à Hoofwik et aux dunes, et d'y entonner de mirifiques cantiques, en présence de toute la jovialle familie, tant masculine que féminine. J'y respondray très-gayement à tous interrogaz et à tous brindez, *in faccia de las Mogersillos y ¹Mogersillas*, *Constantinos y Constancias*, *Leontinos y Leontinas*, *Hugenios y Hugenias*.

Avez-vous receu *la caxa de reloxe*, *caro mio Don Luis*, que je vous ay adrescé depuis trois semaines par un de mes amys, qui est allé en poste à Bruxelles?

Vertaling

↳Vanaf de sterke rots, 8 juli¹ [1664].

Voor iedereen die net zozeer buiten adem is als ik, zou het een verschrikkelijke inspanning vergen drie brieven te schrijven, en temeer omdat ik u alle drie evenzeer liefheb, stel ik in eenieder van u drieën evenveel vertrouwen. Ik heb gemeend dat u drieën zich met deze ene brief tevreden zult stellen, zoals ook ik, ↳dat wil zeggen,¹ dat ik mij tevreden zal stellen met één enkel antwoord. U treft erin een overzicht aan, maar vooral ↳de afsluiting, het einde, de afloop van mijn belevenissen,¹ met de beschrijving van de weerzinwekkende woestenij waar ik woon. Groot en klein in Europa weten dat het kasteel Sainte-Asne een van de sterkste burchten is van de hele wereld, maar niet iedereen weet of de bouwkunst of de natuur voor die reputatie heeft gezorgd, en zonder twijfel verkeert ook u daarover in omwetendheid, en wellicht weet u niet eens dat Sainte-Asne toebehoort aan de heer de Prins van Oranje [Willem III], als opvolger van het geduchte huis van Chalon.

Wanneer ik u zijn afstamming zou gaan uiteenzetten, zou mijn brief van topografie afzakken naar genealogie, wat naar mijn mening het meest onbeschaamde tijdverdrijf ter wereld is. Saint-Asne is dus een rots, gelegen tussen verschillende andere, sommige hoger, maar buiten bereik, andere lager. Deze rots wordt omgeven door afgronden, en deze afgronden zouden eenieder doen duizelen die niet zoals ik ↳de torens van

1. <Mogersillos>.

Antwerpen, Holland, Zeeland en IJsland heb ondergaan.↓ De kantelen van deze rots vormen de zijkanen van deze plek, en de vruchtbaarheid ervan kan voor voeding van een aanzienlijk garnizoen zorgen, dat wil zeggen van een twintigtal mannen, die in tijden van oorlog de poort bewaken, die zich nu tevreden moet stellen met een oude korporaal en drie à vier soldaten, die, om nog nauwgezetter de wacht te kunnen houden, in de bolwerken kleine winkeltjes hebben gebouwd, de ene een slotenmakerij, de ander een schoenmakerij, en andere soortgelijke zittende beroepen. Er is dan ook slechts de poort die moet worden bewaakt, aangezien de rest oneindig veel hoger ligt dan te beklimmen valt, door een speling van de natuur, die heeft gemaakt dat de voet van de rots veel nauwer is dan de top. De lengte ervan is __ voet bij een breedte van __ voet, en de bovengenoemde natuur schijnt er behagen in te hebben geschept deze uit te diepen met een holte in de vorm van een klein valleitje, die aan de ene kant zo lang is als het bereik van een kanon, en aan alle andere kanten van een groot musket. Alles wat men van deze hoogte kan ontwaren zijn rotsformaties dichtbij en bergen in de verte, bedekt met naaldbomen. Wanneer er geen mist is, kan ik een dorpje zien liggen, dat ongeveer een kwart mijl in de diepte van het genoemde valleitje ligt, en ook een nonnenklooster, waaraan ik in mijn eerstvolgende brief een hoofdstuk hoop te wijden, als hun schoonheid en hun onthaal evenredig zijn met de voorbereidingen waarmee zij naar ik weet mij denken te ontvangen, daar ik afgezant ben van de prins wiens voorouders hun klooster hebben gesticht.

Verder is er hier niet één boom op deze eerbiedwaardige rots, maar in ruil daarvoor een ↓zeer aangenaam windje↓ en een voortdurend aanwezig ↓briesje↓ tijdens de grootste hitte van de zon, waartegen de vestingmuren bestand zijn, die maken dat ik nog in koelte ↓de warmste siestas↓ kan hebben, tussen de stapels papier, waar mijn grijsaard mij inlicht over de heerlijke rechten van het adellijke huis van Chalon. Dat is mijn bezigheid van de ochtend tot de avond, behalve op dagen als deze, waarop het mij vergund is te schrijven aan mijn ouders en mijn vrienden. Welnu, beste mensen, ik bevind mij in gewelfde kerkers ↓met weinig licht,↓ die een levend graf vormen en een ↓echte grot van wilden. Geduld, geduld!↓ U zult het slot in korte tijd te horen krijgen, want ik bereid u voor op het theater dat ik voor u heb beschreven als de meest aangename en overrompelende komedie die u ooit heeft gezien, waarvan ik u binnen twee maanden het verhaal zal doen.

Er zal nog heel wat bij komen kijken om mijn papierwerk af te krijgen maar intussen put ik enige troost uit het idee mezelf te zien als een duur juweel temidden van de rijkste schatten van mijn meester en in gezelschap van allerlei heiligen in zilver en andere kerkversierselen, aan wie Philibert de Chalon, de prins van Oranje onderdak had verschaft na de plundering van Rome, en die sindsdien in hun gevangenis blijven, aangezien zij hun losgeld niet konden betalen en omdat ze van geen nut waren voor de dienst van een ↓Lutherse prins.↓ Ik heb hier tamelijk goed te eten, dankzij de boodschappers die dagelijks er op uit moeten worden gestuurd om wijn, brood en andere voorraad te halen in Salins, dat hier slechts twee mijl vandaan ligt.

Het ↓aangename↓ gezelschap van mijn 2prelibate grijsaard en een gelukzoekende soldaat, die hier commandant is, en waarvan de bibliotheek bestaat uit *Huon de Bordeaux*, *Galenus*, *De vier zonen*, *Robert de duivel* en andere edele helden, die Bernia bevrijdden, Horatius en Terentius, teneinde mij genoeg te verschaffen. Tenslotte is er zelden een bonter leven geweest dan het mijne. Ik heb ontelbare genoegens gemaakt in Avignon, pauselijke grond, en zie, nu ben ik plots diep het noorden beland, en wat erger is, met een verkoudheid die sinds twee maanden mij dwingt tot intonaties die alnaargelang de rotsen waar ik kom hoger of lager zijn.

Mijn enige troost is de hoop dat ik mij binnenkort naar Hofwijk en de duinen kan begeven, en daar wonderbaarlijke gezangen kan aanheffen, in aanwezigheid van de hele vriendelijke familie, zowel de mannen als de vrouwen. Ik zal er met enthousiasme alle vragen en alle toosten beantwoorden, ↓ten overstaan van de heren en dames Moggershil, Constantijnen en Constantia's, Van [Leiden van] Leeuwen en Huygens.↓

Heeft u ↓het doosje van het horloge↓ ontvangen, ↓mijn dierbare Lodewijk,↓ dat ik u drie weken geleden heb gestuurd via een van mijn vrienden, die met de postkoets naar Brussel is gegaan?

2. Wellicht een contaminatie van prelaat en celibaat.

ROBERT MORAY (WHITEHALL)
AAN CHRISTIAAN HUYGENS (DEN HAAG)
5[15] AUGUSTUS 1664
6324A

Antwoord op Christiaan Huygens' brief van 8 augustus 1664 (6321A).

Samenvatting: Moray gaat in op een aantal natuurkundige zaken in Christiaans brief, onder meer over klokken, rolstoelen en magneten. De onderzoeken op het gebied van de muziek zullen worden voortgezet. Brouncker wil hier alles over weten.

Door Christiaan Huygens beantwoord op 29 augustus 1664 (OC 5, nr. 1253, pp. 107-110).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 45: brief (dubbel- en enkelvel, abcd,e|f, 16x23cm; autografisch).

Papieren uitgave: OC 5, nr. 1252, pp. 103-106: volledig.

Namen: William Brouncker; Alexander Bruce (graaf van Kincardin); Walter Charleton; William Croone; Edward East; Robert Holmes; Robert Hooke; Karel II (koning van Engeland); John Reeves; Jacques Rohault; Gabriel Silvius; Thomas Willis; Van Zon; Jacobus [II] Stuart (hertog van York).

Plaatsen: Rotterdam.

Titels: *De cerebri anatome* (Willis); *Disquisitiones duæ anatomico-physicæ* (Charleton); *De ratione motus musculorum* (Croone).

Glossarium: harmonie (harmonie); musique (muziek); note (noot); quinte (kwint).

Transcriptie

À Monsieur

Monsieur Christian Hugins de Zulichem,

à La Haye.

À Whitehall, ce 5 d'Aoust 1664.

Monsieur,

Lorsque les vostres longues vous ne serez point fasché si les miennes sont point courtes, mais nostre commerce n'a que faire de préfaces. Seulement faut-il qu'il me soit permis de respondre à chauqe point des vostres, lorsque j'ay assez de loisir pour le faire.

Il est vray que, si ces horologes pour la mer estoyenty une fois en vogue et que tous ceux qui font des longs voyages en prissent, il s'en pourroit faire plus grand nombre en moins de temps qu'on ne fait à présent (comme vous insinuez dans vostre dernière du 8.) tant parce que plusieurs ouvriers s'y employeroient, que qu'ils se trouveroyent des inventions de dépescher l'ouvrage plus viste, à cause de la conformité des horologes en toutes choses. Ce que vous dites des contrepoids au lieu des ressorts y contribuera aussi quelque chose, et sera sans doute meilleur pour la justesse, et aura par-dessus d'autres avantages sans y apporter aucune incommodité. Et c'est ce qui a esté cause que nous avons désià fait changer le ressort dans une des deux monstres que nous avons fait faire pour le Duc d'York, pour un contrepoids, et après en avoir fait l'espreuve en les comparant ensemble et avec les grands pendules, on fera changer aussi l'autre. Mais j'aurois esté aise d'avoir sçeu ce que vous avez ajusté (et changé) à vos vieilles inventions devant que d'y avoir mis la main. Le contrepoids dans la nostre ne descend qu'un pied en 30 heures. Nous espérons que vous nous communiquerez vostre nouvelle invention aussitost que vous l'aurez esprouvée.

Aussi tost que Monsieur Holmes sera de retour je vous feray sçavoir tout ce que nous apprendrons de luy. Pour ce qui est de la trempe du fer et de la rouille, nous y songerons assez à temps, après avoir veu | b | ce que nous attendons de Monsieur Holmes. Je ne sçay pourtant s'il ne seroit point à propos de demander les privilèges (icy pour le moins) sans attendre le retour de Capitaine Holmes, pour le seul usage et vente des horologes à pendule pour la mer, de peur que quelque autre ne nous prévienne, parce que, comme je vous ay désià dit, East, l'horologer du Roy, a fait une horologe à pendule pour la mer, et une autre personne en a aussi fait une autre, et l'un d'eux ou quelque autre en demandant le privilège le pourra facilement obtenir, quelque peu d'interest qu'ils y puissent légitimement prétendre. D'autre part, puisque vous estes persuadé que vostre nouvelle invention réussira quand l'autre manqueroit, je ne vois nul inconvéniement en demandant le privilège. Néanmoins, si vous ne le trouvez bon, faites le moy sçavoir encor un coup, et je m'y rendray. Autrement, en ayant vostre approbation, j'auray bientôt le privilège sous le grand seau. En tous cas je suis de vostre avis qu'il fait bon de prendre là-dessus le conseil de la Societé, ce que je feray aussitost que j'auray vostre responce. Il est certain qu'il n'y aura point de débat entre nous touchant l'interest du Comte de Kincardin et le vostre. Mais si je ne me trompe ce qu'il a adjousté à vostre première invention pour faire aller les horologes à pendule sur mer sera tout aussi nécessaire à la nouvelle, quoyque ce ne soit que le mouvement de la boîte et le doublement de l'acroche du bras, qui fait mouvoir la pendule. Milord Brouncker a leu vostre lettre et dit qu'il ne doute pas qu'il ne trouve la démonstration du mouvement égal de la pendule et de la chorde etc., dont vous parlez. Je ne manqueray pas de l'y faire travailler.

Nous prétendons poursuivre les expériences qui touchent la musique jusqu'à l'examination de tout ce qui se dit par aucun auteur connu des proportions etc. des notes, harmonies etc., | c | et Milord Brouncker vous prie, comme je fais aussi, de nous faire part des spéculations, inventions et expériences que vous sçavez touchant les quintes et tout ce que vous avez pris la peine de coucher par escrit sur ce sujet.

Nous ne manquerons pas de considérer aussi en suite la vibration des ressorts (de quoy Monsieur Hook a désià fait quelques observations) et le son des corps durs et autres. Mais cela n'ira pas si viste que nous n'ayions establi quelque *curatores*, ce que nous sommes sur le point de faire. Vous sçavez toutes les circonstances de la compression que nous prétendons faire aussi tost que les expériences qu'on en a envie de faire seront complètes. Mais nous avons icy parmy nous Monsieur du Son (celuy qui a fait le batteau merveilleux à Rotterdam), qui promet de nous faire voir l'air si fort comprimé qu'en le relaschant contre un morceau de bois il le tournera en charbon (c'est-à-dire, y metra le feu); sçavoir si vous l'en croyez.

Je vous ay désià promis la description de l'instrument de Monsieur Hook qui sert pour mesurer la vélocité de la descente des corps, et je ne l'oublieray pas. C'est bien par la pendule qu'on en mesure le temps, et la pendule et le corps qui tombe se laschent en mesme temps de la mesme façon presque comme vous l'avez expérimenté. Mais la plus grande artifice gist dans l'invention qu'il y a de sçavoir marquer exactement l'instant que le corps touche la terre, et cet instrument, si je ne trompe le marque, jusque à 2''. On poussera aussi cette expérience tant qu'on peut. La pendule dont on s'y sert est longue d'environ 9 4/5 pouces, et bat les demie-secondes.

Ce que vous dites de l'aimant que vous avez veu chez Monsieur Rohaut passe encor de bien loin le nostre, et c'est une des plus bigéarres choses que j'aye encore veue ou ouye de l'aimant, | d | et mérite bien d'estre considérée. On en parlera dans nostre assemblée, et peut-estre y trouvera[-t]-on bon de faire tailler quelque aimant en demi lune pour voir ce qu'en deviendront les poles. J'ay le mesme sentiment que vous touchant la direction des aiguilles touchées sur diverses pierres ou sur différents endroits d'une mesme pierre. Toutteffois il sera bon de le confirmer par l'expérience.

Quant au mouvement de la matière magnétique je ne sçay pas encor qu'en déterminer. Mais ce n'est pas nostre fait d'entrer en débat touchant ces matières. Monsieur le Docteur Charleton a trouvé à redire à plusieurs choses que Monsieur le Docteur Willis a avancées dans son livre *De cerebro*, ce qu'il a mis par escrit à l'instance de la Societé et envoyé au Docteur Willis, nous ayant entretenus sur les particularitez, en faisant devant nous l'anatomie de quelques testes humaines (car nous avons des corps pour anatomiser tant que nous en voulons), et en doit faire un traité. Quant à ce traité *De motu musculorum*: Monsieur le Docteur Croon en est l'auteur.

Monsieur Silvius et moy avons parlé des chaises roulantes sur ce que vous m'en mandez, mais ne sommes point encore résolu d'en demander le privilège, ce que nous ne négligerons pourtant pas quand il sera temps

d'y travailler. Mais il y a apparence que nous ferons faire icy une autre sorte de chaise roulante, tout à fait différente de celle de Paris, que nous pourrons peut-estre coucher dans la patente avec l'autre; ce que nous résoudrons dans peu de jours. Et si cette autre réussit icy, on en pourra aussi prendre le privilège ailleurs.

Je tacheray de vous faire sçavoir ce que vous désirez des verres de Monsieur Reeves, au plus tost.

Il ne me reste plus rien à dire sur vostre lettre, mais je n'achèverois pourtant pas si tost, n'estoit que plusieurs | e | interruptions m'ont (à l'accoustumé) trainé jusqu'au moment qu'il faut achever, parce que j'avois intention de vous dire à quoy nostre assemblée s'est occupée ces deux jours passez, mais il faut le remettre à une autre fois. Aimez tousjours,

Monsieur,

vostre très-humble, très-obéissant et plus-affectionné serviteur
R. Moray.

Vertaling

Aan de heer Christiaan Huygens van Zuilichem,

te Den Haag.

Whitehall, 5 augustus 1664.

Mijnheer,

Terwijl uw brieven lang zijn, zult u niet boos worden als de mijne wat korter zijn, maar in onze correspondentie hebben we aan een half woord genoeg. Het moet mij echter worden toegestaan op ieder punt in uw brieven te antwoorden als ik voldoende tijd heb dit te doen.

Het is waar dat, als die uurwerken voor op zee eens in trek zouden komen en allen die lange reizen maken ze zouden kopen, er meer in mider tijd zouden moeten worden gemaakt dan men nu doet (zoals u aangeeft in uw laatste brief van 8 dezer), zowel doordat verscheiden arbeiders zich ermee zouden bezighouden als door het doen van uitvindingen om de aanmaak te versnellen vanwege de gelijkvormigheid van de uurwerken in alle opzichten.

Hetgeen u zegt over de contragewichten in plaats van veren zal er ook iets aan bijdragen en ongetwijfeld het gelijklopen verbeteren, en zal bovendien andere voordelen opleveren zonder dat er een nadeel aan wordt toegevoegd. Dat is de reden waarom wij reeds de veer vervangen hebben door een contragewicht in een of twee klokken die wij hebben gemaakt voor de ¹hertog van York, en na ze te hebben beproefd en beide te hebben vergeleken met de grote slingeruurwerken zal ook de andere worden vervangen. Maar ik zou zeer verheugd zijn geweest als ik had geweten wat u hebt toegevoegd en veranderd aan uw uitvindingen voordat ik eraan begon. Het contragewicht van onze klok daalt slechts een voet in dertig uur. Wij hopen dat u ons uw nieuwe uitvinding zult meedelen zodra u deze hebt beproefd.

Zodar de heer [Robert] Holmes terug is, zal ik u alles laten weten wat wij van hem te horen krijgen. Wat betreft het harden van ijzer en de roest zullen wij daaraan bijtijds denken na te hebben beoordeeld wat wij van de heer Holmes verwachten. Ik weet niet of het toch niet raadzaam zou zijn de octrooien aan te vragen (ten minste hier) uit vrees dat een ander ons voor is, omdat, zoals ik reeds heb gezegd, [Edward] East, de klokkenmaker van de ²koning, een slingeruurwerk voor op zee heeft gemaakt en een ander persoon ook, en als een van hen daarvoor het octrooi zou aanvragen zou dat gemakkelijk worden verkregen, hoe gering ook het belang is waarop zou wettelijk aanspraak kunnen maken. Anderzijds, aangezien u ervan overtuigd bent dat uw

¹ Jacobus [II] Stuart, hertog van York.

² Karel II, koning van Engeland.

nieuwe uitvinding zal slagen wanneer de andere zal mislukken, zie ik geen bezwaar om het octrooi aan te vragen. Niettemin, als u het er niet mee eens bent, laat mij dat nog een keer weten en ik zal mij erover beraden. In het andere geval, als het uw instemming heeft, zal ik het octrooi snel onder het grootzegel hebben. Hoe dan ook ben ik met u van mening dat het goed zou zijn daarover het advies van de [Royal] Society in te winnen, hetgeen ik onmiddellijk na de ontvangst van uw antwoord zal doen. Het staat vast dat er tussen ons geen discussie kan zijn betreffende het belang van de ³graaf van Kincardin en het uwe. Maar als ik mij niet vergis zal hetgeen hij heeft toegevoegd aan uw eerste uitvinding om slingeruurwerken op zee te laten lopen ook nodig zijn bij uw nieuwe, hoewel het slechts gaat om de beweging van de kast en de verdubbeling van de bevestiging van de arm die de klok in beweging zet.

Mylord [William] Brouncker heeft ⁴uw brief gelezen en zegt dat hij er niet aan twijfelt dat hij het bewijs voor de gelijke beweging van de slinger en van de snaar waarover u spreekt, zal vinden. Ik zal niet nalaten hem eraan te laten werken.

Wij zijn van plan de proeven op het gebied van de muziek voort te zetten, met inbegrip van het onderzoek van alles dat door enig bekende schrijver is gezegd over verhoudingen, samenklanken, enzovoorts. De heer Brouncker verzoekt u, evenals ik, ons alles mede te delen over de theoretische beschouwingen, uitvindingen en proefnemingen die u kent over de kwinten en alles wat u daarover op schrift hebt gesteld.

Wij zullen vervolgens ook aandacht besteden aan de trillingen van veren (waarover de heer [Robert] Hooke al enige opmerkingen heeft gemaakt) en het geluid van vaste lichamen en andere. Maar dat zal wel niet zo snel gaan als het installeren van enige ⁵curatoren, hetgeen wij op het punt staan te doen. Wij zullen u alle omstandigheden laten weten betreffende de druk die wij van plan zijn te bereiken zo gauw de proefnemingen die wij willen uitvoeren zijn voltooid. Wij hebben hier echter de heer Van Son bij ons (die het prachtige schip in Rotterdam heeft gebouwd), die belooft ons zó sterk samengedrukte lucht te laten zien dat als hij deze laat ontsnappen tegen een stukje hout dit in houtskool zal veranderen (dat wil zeggen, zal verbranden). Ik ben benieuwd of u dat gelooft.

Ik heb u al beloofd u de beschrijvingen te zullen geven van het instrument van de heer Hooke dat dient om de snelheid van vallende lichamen te meten en ik zal dat niet vergeten. Men meet de duur van de val wel degelijk met een uurwerk en dit uurwerk en het vallende lichaam komen op hetzelfde moment in beweging op bijna dezelfde manier als waarmee u hebt geëxperimenteerd, maar het grootste kunststuk ligt in de uitvinding dat hij precies het tijdstip kan vaststellen waarop het lichaam de aarde raakt en dit instrument registreert dit als ik mij niet vergis op twee seconden nauwkeurig. Deze proef wordt voortgezet zover men kan. De klok die men gebruikt is ongeveer 9 4/5 duim lang en tikt in halve seconden.

Wat u vertelt over de magneet die bij de heer [Jacques] Rohault hebt gezien gaat de onze verre te boven en is een van de wonderlijkste zaken die ik ooit over een magneet heb gehoord of gezien, en verdient zeer te worden onderzocht. Wij zullen in onze vergadering erover spreken en misschien zal men er aanleiding in vinden om een of andere magneet half rond te snijden om te zien wat er met de polen gebeurt. Ik deel uw mening betreffende de stand van de naalden die in aanraking komen met verschillende stenen of met verschillende plaatsen van dezelfde steen. Toch zal het goed zijn dit door proeven te bevestigen.

Wat de beweging van de magnetische materie betreft weet ik nog niet wat er ervan moet zeggen. Maar het is niet onze taak te redetwisten over deze materies. De heer doctor [Walter] Charleton heeft aanleiding gevonden verschillende dingen die de heer [Thomas] Willis in zijn boek *De cerebri [anatome]* naar voren heeft gebracht, te weerspreken. Hij heeft dit schriftelijk laten weten aan de [Royal] Society en ook aan doctor Willis medegedeeld, en met ons de bijzonderheden besproken waarbij jij voor ons enige menselijke hoofden ontleedde (want wij hebben zoveel lijken om te ontleden als we maar willen) en waarover hij een ⁵verhandeling zal opstellen. Wat het opstel *De motu musculorum* betreft: de heer [William] Croon is daarvan de schrijver.

De heer [Gabriel] Silvius en ik hebben ten aanzien van de rolstoelen gesproken over hetgeen u mij daarover hebt medegedeeld, maar wij hebben nog niet besloten er een octrooi voor aan te vragen, hetgeen wij evenwel niet zullen nalaten als de tijd gekomen is om eraan te werken. Het lijkt er echter op dat wij een ander type

³ Alexander Bruce, graaf van Kincardin.

⁴ Christiaan Huygens aan Moray, 8 augustus 1664 (6321A).

⁵ Walter Charleton, *Disquisitiones duæ anatomico-physicæ* (London 1665).

rolstoel zullen doen maken, geheel verschillend van de Parijse, die wij misschien met de andere in het octrooi kunnen onderbrengen; wij zullen daarover binnenkort beslissen. En als die andere hier succes heeft kunnen we er ook elders een octrooi voor nemen.

Ik zal trachten u zo spoedig mogelijk te laten weten wat u vroeg over de lenzen van de heer [John] Reeves.

Er resteert mij niets meer te zeggen over uw brief, maar ik zou evenwel niet zo vroeg tot een afsluiting komen als niet verschillende onderbrekingen vertragend waren opgetreden tot het ogenblik waarop de brief moet zijn voltooid, omdat ik u van plan was u te vertellen waarmee onze vergadering zich de laatste twee dagen heeft beziggehouden, maar ik moet dat uitstellen tot een andere keer. Denk steeds aan,

Mijnheer,

uw nederige, gehoorzame en toegewijde dienaar
Robert Moray.
